GÖRÖG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS MAGAZIN
2011 / 12–13. szám

Görög örökség... II.

KÉSZÜLT A NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM (NCA) TÁMOGATÁSÁVAL

AGORA

GÖRÖG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS MAGAZIN

2011 / 12–13. szám

Kiadja: A Görög Kultúráért Alapítvány
Felelős kiadó, szerkesztő: Angelidisz Vaszilisz
Grafika, tipográfiai terv: Czető Zsolt
Tördelés, szerkesztés: CZEDE Kft.
Megjelenik: elektronikus formában
ISSN 2060-0011

A Görög Kultúráért Alapítvány

• *Ίδρυμα Για τον Ελληνικό Πολιτισμό*

• *The Foundation for the Greek Culture*

1142 Budapest, Dorozsmai út 45.
Bankszámla: 12001008-00105745-00100003
Adószám: 18172564-1-42
www.greekfoundation.hu

NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM

KÉSZÜLT A NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM (NCA) TÁMOGATÁSÁVAL

Kedves Olvasóink!

Ismét eltelt egy év, és Alapítványunk – annak ellenére, hogy a pályázati támogatások csökkentek, sőt ez az „Agora” életében nem is volt folyamatos – most ismét szeretnénk Önöket meglepni néhány kutatási munkával, mely igen fontos görög közösségünk identitását illetően.
Sokan hiányolták az „Agora” 10-11. számának megjelenését, de felhívjuk szíves figyelmét Olvasóinknak, hogy ez a szám honlapunkon, a www.agka.hu -n megtekinthető - finanszírozási lehetőségeink sajnos „csak” ennyit engedtek meg számunkra.
Köszönjük minden kedves Olvasónknak, aki jelzett a „Görög örökség…” c. lapszámmal kapcsolatosan, mert ez motivált bennünket arra, hogy a most megjelenő számunkban folytassuk ezt a sorozatot, „Görög örökség…II.” címmel.
Mielőtt azonban elkezdenék a tudományos kalandozást Dr. Diószegi György írásaival, néhány pillanatot szeretnénk megosztani Önökkel Alapítványunk életéből, mely az elmúlt egy év fontosabb eseményeit mutatja be.

Két kiadvány megjelentetésével is büszkélkedhet Alapítványunk. Az első 2010.-ben, az „A Magyarországi Görögök Kutatóintézete” támogatásával került kiadásra, **Dr. Diószegi György – Diószegi Krisztina: Adalékok az 1848-1849. évi dicsőséges magyar szabadságharc tisztikara görög eredetű hőseinek arcképvázlatához** c. könyv.

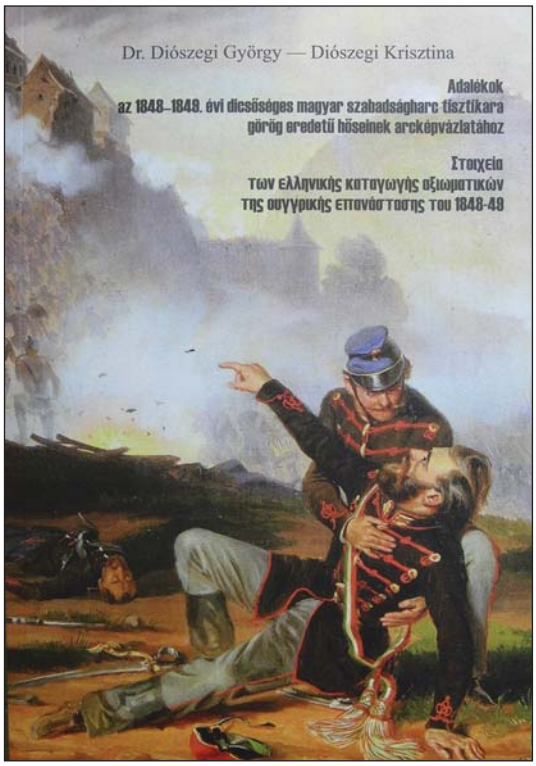

A másik kiadványunk 2011 elején jelent meg, **Dr. Sasvári László – Dr. Diószegi György Antal: Görög alapítású egyházközségek Trianon után** címmel, Alapítványunk gondozásában.
Mindkét kiadvány nagy sikert aratott az olvasóknál – a pozitív visszajelzések újabb gondolatokat, célokat állított Alapítványunk elé a kiadói feladatokat illetően – de ez maradjon a jövő titka.

Bár merőben más műfaj, mégis ehhez a témához kapcsolódik az a kiállítás sorozat, mely meghatározta Alapítványunk közel két éves tevékenységét, az **„A XVII-XIX. századi magyarországi orthodox görögség egyházi, képzőművészeti és irodalmi emlékei** című kiállítás a Budapesti Történeti

Múzeumban, melynek fő szervezője és kivitelezője a Budapesti Görög Alapítású Magyar Ortodox Egyházközség és a Görög – Ciprusi - Magyar Baráti Társaság Egyesület volt. Alapítványunk gyűjteményének több könyve került kiállításra, de e mellett a szervezési munkálatokban, kiadványok szerkesztésében, a rendezvény szervezésében vállaltunk feladatot. A kiállítás a legfontosabb állomásokat, helyszíneket és egyéniségeket mutatta be a megtartó erő, az orthodoxia, az egyházművészeti emlékek tükrében.

További helyszínek:
Nyíregyháza – 2010. 06. 19. „Múzeumok éjszakája”

Kozani (Gr.) - 2010. 04. 01.–2010. 07. 15.

Thessaloniki - 2010. szeptember 12.

-

Athén - 2011. 03. 23.

Fontos kiemelni, hogy hivatalos meghívás is érkezett az Alapítvány részére, mivel az Alapítvány, mint civil támogató, díjazásban részesült.
A kiállítás anyagáról a további oldalakon részletesen is olvashatnak Tisztelt Olvasóink.

Alapítványuk életében immár hagyománnyá vált, az író – olvasó találkozók szervezése, melynek témája a kiadott könyvek anyagára épül - a 2010. év találkozóiról részletesen olvashattak előző számunkban.
Az idei év áprilisában a budaörsi Kesjár Csaba Általános Iskolában a „Görög jelenlét Magyarországon - utazás időben, történelmi korszakokban” címmel, zenés történelem órát tartottunk 7. osztályosok részére.

Röviden ennyi történt velünk…
Reméljük, hogy a továbbiakban is lesz módunk arra, hogy Kedves Olvasóink számára beszámolhassunk Alapítványunk életéről, tevékenységeiről, ill. továbbra is adjunk „néhány” továbbgondolásra késztető témát az Önök számára.
Forgassák szeretettel az „AGORÁT”!

Angelidisz Vaszilisz
A Görög Kultúráért Alapítvány
elnöke

Dr. Diószegi György Antal

Görögök Hegyalján és Nyíregyházán

I. Bevezető gondolatok

A magyarországi görögök történetében két, egymástól élesen elváló korszak különíthető el: az egyik a török balkáni terjeszkedésétől kezdődő diaszpóra története a XV-XIX. század között zajlott; a második az 1948 áprilisától Magyarországon befogadott görög polgárháború menekültjeinek és utódainak története.
A török térhódítás következményeként a bizánci területekről már a XIV. századtól megkezdődött a görög értelmiség (papok, tanítók, diákok, művészek) elmenekülése: ekkortól jelentős görögség érkezett Erdélybe, Magyarországra, hiszen a magyar-görög kapcsolatok sokrétűek voltak már az Árpád-korban is. A X-XV. századi Magyarországon, főként a Tisztántúlon, Erdélyben, valamint Kunország/Moldva és Ungrovlachia/Havasalföld területén jelentős létszámú görög szertartású magyarság élt. A törökök miatt a fenti területeken, az egész Balkánon komoly népmozgások voltak, sok görög és görög szertartású magyar menekült a magyar királyság oltalma alá.
Megítélésem szerint egy XVI. századi magyar széphistória ennek a XIV-XV. századi társadalmi rettenetnek, menekülési élménynek az irodalmi emléke: Gyergyai Albert XVI-i magyar költő „*História egy Árgius nevű királyfiról és egy tündér szűzleányról*” címet viselő műve egy könyvborítóból került elő (ma a őrzi). Ez az 1580 táján íródott verses szerelmi történet a magyar humanista költészet és a szóbeli népénekhagyomány egyik legszebb emléke a korszak összetett történelmi közegében. Századokon át hatott a magyar irodalmi életre: a debreceni Piskolti István 1781-ben „*Árgirus és Tündér Ilona*” címmel szerzett művének is ez volt az alapja. A XIX. század végégig több mint harminc kiadása jelent meg, hatott Petőfi Sándor János vitézére és Vörösmarty Mihály Csongor és Tündéjére, színdarabot írtak belőle az 1800-as években, Gárdonyi Géza operaszöveget írt belőle, emellett a közköltészetben is gyakran megjelenik több eleme is.
A magyar népdalemlékek egyik legérdekesebb emléke „*Az árgyélus kis madár*”:

„Az árgyélus kis madár nem száll minden ágra,
Én sem fekszem mindenkor szép paplanos ágyba.
Szállj le, szállj le, gyönge kis madárka,
Szánj meg, bánj meg, gyönge kis madárka!

Az én kedves vacsorám csak egy piros alma,
Az én vetett nyoszolyám csak egy marék szalma.
Szállj le, szállj le, gyönge kis madárka,
Szánj meg, bánj meg, gyönge kis madárka!”

Megítélésem szerint e népdalban a hontalanná válás, a kiszolgáltatottság és a segítségbe vetett remény édesbús keserves érzése egyszerre jelenik meg: feltételezésem szerint a havasalföldi görög szertartású magyarság révén került Magyarországra a XV. század folyamán ez a közösségi szorongó élmény, és ennek nyomán válhatott a XVI. század egyik fontosabb széphistóriájává Árgirus története, mely évszázadokon át hatott a magyar költők világára. E széphistória magyar volta Tündér Ilona okán is egyértelmű.
Megítélésem szerint jelképi értelmében Árgirus a Havasalföldről elmenekült görög szertartású magyarság megjelenítője, aki a Tündér Ilona által megtestesített anyaföld, Magyarország befogadó szeretetében reméli megtalálni boldogulását.

A néphagyományból megírt széphistóriában Árgyélus Tündér Ilonát keresve bejárta a világot: a szónak ritka népnyelvi bolyongó, vándorló jelentése is ebből adódik. Ez az élmény a későbbi századokban is rabénekek, kurucnóták, szerelmi énekek egész sorát ihlette meg: ilyen volt például az „*Az árgyélus kismadár*” című népdal is. A havasalföldi gyökerű görög szertartású magyarság hazára való vágyódása fogalmozódott meg: e szülőföldjét vesztett, ám kiváló harckészségű réteg számára a katonáskodás adott lehetőség lett a Hunyadiak korában a törökellenes harcokban, majd vélhetően a XVI. századi hajdúvilág is az ő soraikból alakulhatott ki, és Bocskai István hajdútelepítése révén nyertek új életlehetőséget a földhöz juttatás révén.
A görögök és a görög szertartású magyarság irányába mutatnak az alábbi adatok is! Árgirus

neve görög eredetű: Pais Dezső is a görögös személynevek közé sorolta, Argirosz ekként ezüst jelentésű. A Magyar Néprajzi Lexikonban a Nagy Ilona által írt „*Árgirus*” címszó alatt is van utalás arra, hogy „*esetleg éppen Görögország felől is érték hatások a magyar Árgirus-mesét*”. Megítélésem szerint a fentiek is a görög világgal szoros kapcsolatban álló havasalföldi gyökerű görög szertartású magyarok világára utaló adatok.

Tündér Ilona és Árgyélus története elején egy, minden reggelre aranyalmát termő csodálatos almafa képe a gazdagságra, vagyis szinte az édeni állapotokra utal. Azonban ez véget ért: a gyönyörűséges kertben az aranyalmáknak egyszerre csak hűlt helye lett, és ez így történt másnap is, harmadnap is, ami valójában egy végeláthatatlanul reménytelenné lett megélhetési, létvesztettségi képet mutat.

Ez volt a görögök és a havasalföldi görög szertartású magyarok sorsa az 1390-es évektől kezdve, mely a törökök által zaklatott lakhelyük elhagyására kényszerítette őket.

Ez nyilvánvalóan egy több évtizedes küzdelmekkel, helyi harcokkal is megterhelt mindennapi rettenet lehetett számukra.

A XV. század közepén Bizánc és az európai görögség utolsó reménye valójában Hunyadi János volt, aki több balkáni hadjáratában vette föl a küzdelmet a török hatalommal szemben. A görög remények a várnai csata után szertefoszlottak.

De fönnmaradt egy csodálatos görög eposz az 1444. évi várnai csatáról! Az 1444. évi várnai csatáról szóló népies nyelvezetű görög históriás ének „*Jangosz*”-ról szól: a megnevezése „*Jangosz Romeosz*”, vagyis „*Görög János*”. Létezik tehát egy csodálatos görög XV. századi eposz, mely maradandó emléket állított Hunyadi János dicsőségének!

A XIV-XV. századok a görög sorstörténetben a keserűség századai, hiszen a török előrenyomulás miatt a görög állam- és egyházlét forgott kockán.

Az utolsó reményt ekkoriban Hunyadi János jelentette a görögök számára. A görögök hihetetlen módon becsülik ma is: van egy 465 soros eposz, amelyik Hunyadi Jánosról, a legnagyobb magyar hadvezérről szól Ez a 465 soros görög eposz ez egy helyszínen lévő görög pap műve, úgy hívták, hogy Paraszpondülosz Zótikosz: ő ott volt a várnai csatánál, és egy erdőből figyelte az eseményeket. Csodálatos jelzőkkel illeti az eposzában Hunyadi Jánost, akit Nagy Konstantinhoz és Nagy Sándorhoz hasonlít. Ez az eposz ez egy igazi kultúrkuriózum.

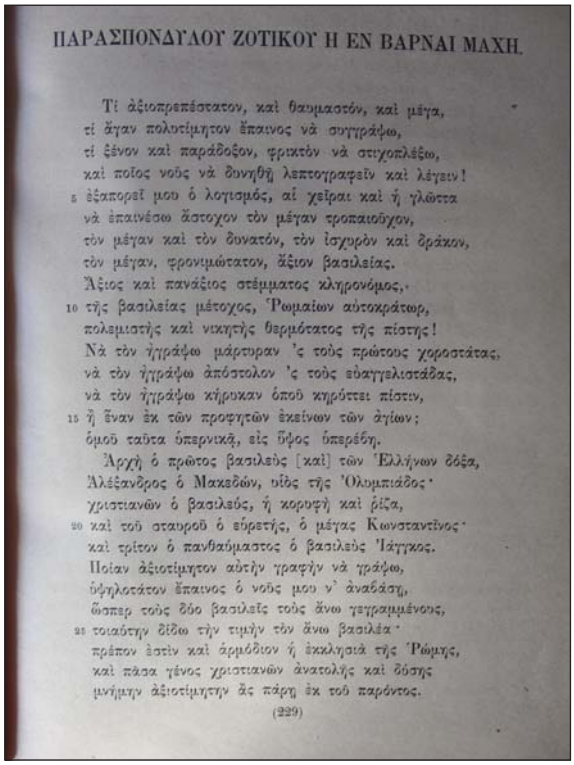

ΠΑΡΑΣΠΟΝΔΥΛΟΥ ΖΟΤΙΚΟΥ Η ΕΝ ΒΑΡΝΑΙ ΜΑΧΗ.

Τί ἀξιοπρεπέστατον, καὶ θαυμαστόν, καὶ μέγα,
τί ἄγαν πολυτίμητον ἔπαινος νὰ συγγράψω,
τί ξένον καὶ παράδοξον, φρικτὸν νὰ στιχοπλέξω,
καὶ ποῖος νοῦς νὰ δυνηθῇ λεπτογραφεῖν καὶ λέγειν!
5 ἐξαπορεῖ μου ὁ λογισμός, αἱ χεῖραι καὶ ἡ γλῶττα
νὰ ἐπαινέσω ἄστοχον τὸν μέγαν τροπαιοῦχον,
τὸν μέγαν καὶ τὸν δυνατόν, τὸν ἰσχυρὸν καὶ δράκον,
τὸν μέγαν, φρονιμώτατον, ἄξιον βασιλείας.
Ἄξιος καὶ πανάξιος στέμματος κληρονόμος,
10 τῆς βασιλείας μέτοχος, Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ,
πολεμιστὴς καὶ νικητὴς θερμότατος τῆς πίστης!
Νὰ τὸν ἠγράψω μάρτυραν 'ς τοὺς πρώτους χοροστάτας,
νὰ τὸν ἠγράψω ἀπόστολον 'ς τοὺς εὐαγγελιστάδας,
νὰ τὸν ἠγράψω κήρυκαν ὁποῦ κηρύττει πίστιν,
15 ἢ ἕναν ἐκ τῶν προφητῶν ἐκείνων τῶν ἁγίων;
ὁμοῦ ταῦτα ὑπερνικᾷ, εἰς ὕψος ὑπερέβη.
Ἀρχὴ ὁ πρῶτος βασιλεὺς [καὶ] τῶν Ἑλλήνων δόξα,
Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, υἱὸς τῆς Ὀλυμπιάδος·
χριστιανῶν ὁ βασιλεύς, ἡ κορυφὴ καὶ ῥίζα,
20 καὶ τοῦ σταυροῦ ὁ εὑρετής, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος·
καὶ τρίτον ὁ πανθαύμαστος ὁ βασιλεὺς Ἰάγκος.
Ποίαν ἀξιοτίμητον αὐτὴν γραφὴν νὰ γράψω,
ὑψηλοτάτον ἔπαινος ὁ νοῦς μου ν' ἀναβάσῃ,
ὥσπερ τοὺς δύο βασιλεῖς τοὺς ἄνω γεγραμμένους,
25 τοιαύτην δίδω τὴν τιμὴν τὸν ἄνω βασιλέα·
πρέπον ἐστὶν καὶ ἁρμόδιον ἡ ἐκκλησιὰ τῆς Ῥώμης,
καὶ πᾶσα γένος χριστιανῶν ἀνατολῆς καὶ δύσης
μνήμην ἀξιοτίμητην ἀς πάρῃ ἐκ τοῦ παρόντος.
(229)

Zotikos költeménye a várnai csatáról

Amikor 1452-ben az utolsó görög császár, Neszebár alkirályává nevezi ki Hunyadi Jánost, akkor ez még egy utolsó nagy kísérlet arra, hogy megmentse egy Hunyadi-féle balkáni hadjárat révén a görög államiságot. Hunyadi készített is egy tervezetet erről, de olyan gyorsan elfoglalta a török Bizáncot, Konstantinápolyt, hogy márnem volt lehetősége megvalósítani.

Emile Legrand 1875-ben kiadott művében említett egy XV. századi görög nyelvű kéziratot, melynek egyik tulajdonosa ezt írta a 12. oldal aljára: „*1597. április hó 2-ikán vásároltam ezt a könyvet egy szerzetes kezéből, ki azt eladta Konstantinápolyban, abban az időben, a mikor Meletios patriarcha úr székelt Konstantinápolyban, a hol megvettem azt én, a chiosi Davilas György, a pyrgi-beli Pantoleos pap fia*”. E kéziratot írta Zótikosz Paraszpondülosz görög pap, aki szemtanúja volt egy közeli erdőből az 1444. évi várnai csatának (versének 438-445. sorai).

Hunyadi János a magyar hagyományban a legdicsőbb magyar hadvezérként az ország védelmezője, a kereszténység hős védője: Zótikosz Paraszpondülosz 465 soros versében „*magasztaló hang*”-on ezt írta az 1444. november 10-én zajló várnai csatában harcoló Hunyadi Jánosról: „*sárkánynak*”, „*uralomra méltónak*”, „*a kereszténység ügyéért harcolónak*” nevezte.

Jannus Pannonius a „*Hunyadi Jánosnak, Mátyás király atyjának sírfelirata*” című epigrammájában arról írt, hogy a hős hadvezér nem csak a pogány felett győzött, hanem „*lett a halálon is úr, s látta meg élve a mennyet*.” A magyar néphagyományban fennmaradt „*Hunyadi János siratása*” című ismeretlen szerző által írt versben az szerepel, hogy „*a szentek közt foglald el helyed*”.

Zótikosz Paraszpondülosz így írt: *„a Rómaiak papja ő, Istentől fölkenve*” (versének 38-39. sorai).

A kor görög szóhasználatában a római, romeosz görög embert jelentett!

Hunyadi János köré szentkultusz is kapcsolódott: II. Piusz pápa arról írt, hogy a nép hite szerint Hunyadi János Kapisztrán Szent Jánossal együtt felemelkedett a mennybe.

Zótikosz Paraszpondülosz vallásos fogalmakkal jellemezte: „*mártírnak a főpapok között*”, „*apostolnak az evangelisták között*”, „*hitet hírdető hírnöknek*” tartotta.

A magyar Pannóniai András karthauzi szerzetes szerint Hunyadi János gyakran, amíg a többi katona aludt, éjszaka „*titokban elosont a templomba és ott a magasságbeli Istent könyörgő imádságaival engesztelte a Keresztrefeszített képe előtt, míg csak meg nem hajnalodott*” vagy „*hogy már hajnalban bement a templomba, és ott térden állva két misét hallgatott, a legnagyobb áhítatba merülve*”.

Zótikosz Paraszpondülosz szerint „*Minden lélekzet elállott a miatt mi a magyarokkal történt”* Várnánál. (459. verssor).

E görög pap szerint Hunyadi János levelében azt írta Murad szultánnak, hogy az szándékom, hogy „*a levert Rómaiakat fölszabadítsam, magasra emeljem*”. Hunyadi János „*fejedelme a Rómaiaknak*” (10. verssor): ez az elnevezés a görög császárt jelenti, mivel a bizánci görögök politikai értelemben az országukat, császárjukat, egyházukat rómainak mondták..

Zótikosz Paraszpondülosz szerint Hunyadi János levelében azt írta Murad szultánnak, hogy a szultán „*a Rómaiak megsemmisítője*”. A görög szertartású hívek miatti aggodalom hangja ez!

Nem Zótikosz Paraszpondülosz volt az egyetlen korabeli görög, aki Hunyadi Jánost „*Római*”-nak, vagyis a kor bizánci görög szóhasználatában „*Görög*”-nek nevezte! A bizánci görög Geórgios Argyropoulos már 1461 előtt „*Római János*”nak nevezte Hunyadit Jánost.

A fönti megnevezés élt tovább királlyá lett fia megnevezésében is! Az 1470-es években Ludovicus Carbo dicsőítette a „*római vér*-ből született Mátyás királyt: „*Mátyás dicsőségéről*” szóló dialógusában az 1470-es évek közepén arról írt, hogy Hunyadi Mátyás méltóképpen képviseli Magyarországon a „*római nemzetségét*”.

Megítélésem szerint a fenti humanista mondatok mögött a Hunyadiaknak a valós „*római*”, „*rómeiosz*”, vagyis a X-XIV. századi görög szertartású magyarságból való származási emléke igazolódik.(1)

Az 1453. évi konstantinápolyi tragédia után a görög szellem Itáliában élt tovább. 1453-ban a törökök elfoglalták Bizáncot, ezután még több görög ortodox hagyta el görög szülőföldjét: természetes, hogy Bizánc törökök általi elfoglalása után már a XV. század végétől kezdve megjelentek a görög menekültek és kereskedők Magyarországon. Hunyadi Jánosnak az 1456-os törökök felett aratott nándorfehérvári diadala katonai csoda volt. Nyugatról ugyanis (Bizánchoz hasonlóan) semmiféle segítséget nem kapott Magyarország (az itáliai Kapisztrán János kivételével): ekkor már mintegy 70 éve egyedül küzdött Magyarország a törökök ellen (a Balkán védelméért is). Nándorfehérvár védőinek hősiessége újabb 70 évet jelentett (mely korszak azután 1526-ban Mohácsnál, majd végül 1541-ben Buda váránál ért véget).

Mátyás király uralkodása (1458-1490) alatt a görögök biztonságban érezhették magukat Magyarországon. Hunyadi Mátyás királyi udvarának könyvtára világhírű volt (a ma is ismeretes kb. 650 „*Corvina*” egyharmada görög szerzőktől származik).

Az előrelátó korabeli magyar közgondolkodásban jelen volt a Balkán fölszabadításának nagyhatalmi igénye, melyet egy XVI. századi érdekes adalék is megerősít!

A kor neves krónikaírója, Szerémi György (II. Lajos király, majd Szapolyai János király káplánja) „*Magyarország romlásáról*” szóló könyve szerint 1514-ben a nándorfehérvári bajvívó Székely/Dózsa György (aki keresztes hadjáratra kapott fölhatalmazást Bakócz Tamás esztergomi érsek tevékenysége révén) a görögök sorsa kapcsán azt mondta a török elleni harc szükségességéről: „*Most könnyen be tudunk nyomulni Görögországba, hogy a keresztény lelkeket feloldozzuk s megszerezzük Konstantinápoly városát a pátriárkák javadalmára.*” Később pedig ezt írta Dózsa György (Ambrus pap jegyzője révén) a királynak és Bakócz Tamás érseknek, pápai legátusnak: „*Induljon már el hadával, amekkorával csak tud, szentséges atyaságod utánam, mert van már tízezer lovasom és háromezer gyalogosom, s én be*

fogom vezetni őt (mármint a sereget) *Konstantinápoly városába, pátriárkaságába.*"
A magyar küldetéstudat és vallási türelem, a keresztény egység gondolata jelenik meg a fönti mondatban, hiszen az ortodox egyházú görög nemzet felszabadítását célozta. Jelen volt ez a gondolat a magyar főurak között is: a Makedóniai-család közéleti és politikai tekintetben a legsikeresebb magyarországi görög família volt a XV-. században. Makedóniai Miklós fia, Makedóniai László (1479-1537) 1522-ben Nürnbergben, 1530-ban pedig Augsburgban a magyar király követeként vett részt a birodalmi gyűlésen: minden diplomáciai működése arra irányult, hogy Magyarország segítséget kapjon a törökellenes harcokban a birodalmi rendektől.(2)

II. Hegyalja a Rákócziak korában

Erdély kereskedelmében már a XVI. századtól kezdve egyre nagyobb szerepet játszottak. Jelentőségüket jól mutatja, hogy a XVII. században még a fejedelmi udvarnak is szállítottak.
A görögök a borkereskedelemben különösen fontos szerepet vívtak ki: ennek igazi komoly térsége Tokaj és környéke volt. Ennek a folyamatnak az igazi megteremtői a Rákócziak voltak: komoly szőlőterületet birtokoltak Hegyalján majd 100 éven át: 1616-tól egészen 1711-ig folyamatos és jelentős volt a földbirtoklásuk. 1631 Húsvétján Szepsi Laczkó Máté, (korábbi erdőbényei lelkész) a fejedelmi udvar papja a sátoraljaújhelyi Oremus dűlő szőlőjéből készült aszúborral kedveskedett I. Rákóczi György felesége, Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony számára. I. Rákóczi György fejedelem (1631-1648) birtokainak gazdasági iratai között már az 1635. évi március 1-jén felvett sárospataki uradalom inventáriumában szerepelnek aszúbor készletek hordószámra, a pataki vár pincéjében: ez azt bizonyítja, hogy már 1635 előtt készítettek aszúborokat nagyobb mennyiségben is.(4)
Az 1630-ban fejedelemmé választott I. Rákóczi György folyamatosan növelte a szőlőbirtokait, hogy ezáltal már nagybirtokosként a hegyaljai borkereskedelem irányítója legyen. 1644-ben megszerezte a legkiválóbb tokaj-hegyaljai szőlőbirtokot, a tokaji „*Hétszőlőt*". Ügyességével és gazdasági érzékével, előrelátásával mintegy 70 évre biztosította a Rákóczi-család kizárólagos egyeduralmi helyzetét a hegyaljai szőlő- és bortermelésben, és ezáltal a borkereskedelem hasznában is.

III. Görögök Felső-Magyarországon

De hogyan váltak a görögök Hegyalján a kereskedelem uraivá? A görögök betelepülése Felvidékre, majd ezt követően Hegyaljára, főként Tokajba három egymást erősítő folyamat mentén zajlott. Első komolyabb felvidéki jelenlétüket mutatja az, hogy 1640-ben a kassai céhek (szabók, gombkötők, csizmadiák) számos alkalommal tiltakoztak a görögök ellen. Voltak olyan görög kereskedők is, akik polgárjogért folyamodtak Kassán. 1663-ban Kassa külvárosában már papjuk is volt a görögöknek. (5) Kassa még ebben az évben kitiltotta a görög kereskedőket a városból. (6) Ennek oka az volt, hogy a XVII. század közepétől erős kereskedelmi vetélytársat jelentettek Kassán a görögök: a városi jegyzőkönyvek és a tilalmazások könyve számos bejegyzése tanúskodik erről. Kassán 1660-tól Görög Demeter, Görög István, Görög Péter, Karácsonyi János és Karácsonyi Tamás görög kereskedő működése ismert. (7) A fenti (eredetileg Kassán megtelepedni kívánó) görög kereskedők a XVII. század utolsó harmadában már leginkább Tokajban éltek. A Görög-család tagjai közül Görög István fia, Görög Demeter is adófizető volt már az 1673-1692. években Tokajban. (8)
A XVII. század közepétől a törökökkel szembeni küzdelem, az utolsó harmadától kezdődően a Habsburgokkal folytatott háborúk, a pestisjárványok a hegyaljai népesség csökkenéséhez, a hegyaljai szőlőművelés hanyatlásához vezettek. Bártfa, Kisszeben, Eperjes, Lőcse és Kassa borkereskedelmi bevételi forrásai sorra elapadtak, és ez súlyos gazdasági hanyatlást eredményezett. Az első ismert görög Tokajban (akinek neve előfordul e város tanácsülési jegyzőkönyvében) 1651-ben Görög Albert volt. (9)
A magyar gazdasági környezet igen nehéz volt: a felvidéki városok és Hegyalja kereskedelmi rendszerét kedvezőtlenül érintette a hegyaljai szőlők túlzott megadóztatása is. Ilyen körülmények között a szabad királyi városok polgárai nem jelenthettek valódi versenytársat az ekkoriban már nagyobb számban feltűnő görög kereskedők számára. Tokaj tekintetében megállapítható, hogy a legtöbb itteni görög család eredetileg a görög Szervia és Kozani városokból származott. Itt egy kis családtörténeti adalékot fontos megemlíteni. Vélhetően Szervia városából származtak, és ezért választották ezt a nevet a tokaji görög Charis-család tagjai, akik a XIX. században a charisi Szerviczky-nevet viselték: első magyarországi görög ősük már

1658-ban nemesi címmel bírt. Ez ekkoriban még példa nélkül álló eset a Magyarországon élő görög kereskedők körében: ez a család egyedi, különleges státusát mutatja. Ezt valószínűsítik azon tények, illetve leginkább a hiányuk, hogy a görög összeírásokban nem szerepelnek, ami szintén a külön jogállásukra utal. E görög családról még anyakönyvi bizonyíték is rendelkezésre áll. Egy 1658 januárjában Tokajban keltezett görögkeleti egyházi anyakönyvi bejegyzés szerint Pater György volt itt a tokaji görög pap: ezen okirat egy Emanuel nevű görög gyermek keresztelőlevele, akinek görög szülei nemes Papademos Charis és Helena voltak. (10)

Megítélésem szerint a fenti hegyaljai betelepülési folyamatot erősítette, hogy 1660 augusztusában a törökök elfoglalták Nagyváradot. Az itteni görög kereskedőknek ekkor új kereskedelmi területeket, központokat kellett kialakítaniuk. A görögök egy része pedig ekkoriban kerülhetett Hegyalja térségébe. Két fontos kereskedelmi útvonal volt ugyanis Lengyelország felé: a Nagyvárad-Tokaj útvonal után az egyik a Tarcal, Mád, Tállya, Szántó, Vizsoly (Hernád-völgy), Hidasnémeti, Kassa; míg a másik a Tokaj, Bodrogkeresztúr, Olaszliszka, Sárospatak, Sátoraljaújhely településeken át vezetett.

A harmadik komolyabb betelepülés a Debrecen-Szatmár-Németi-Tokaj útvonal volt. A kereskedelmi verseny egyik fontos területe volt Debrecen, ahol a helybeli kereskedők védelme érdekében görögök le sem telepedhettek. 1618-ból való az első olyan adat, amely a görögök kereskedelmi tevékenységét, árusítási idejét szabályozta a debreceni vásáron. Ezért választották azután a görögök már a XVIII. század folyamán Bihardiószeget az egyik székhelyüknek.(11)

A harmadik görög betelepülési mozzanat valójában a debreceni görög kereskedelmi kompánia sorsával függött össze. A debreceni görög kereskedők 1690. május 19-én (LR. XX. 372.) királyi kiváltságlevelet nyertek: Horváth Márton debreceni görög főbíró és Hunyadi Sándor görög kereskedő kérelmére került e privilégium kiadásra. Ez utóbbi személy megítélésem szerint a vajdahunyadi lakos nagykereskedő Karácsony/Karátsonyi Sándorral azonos, aki II. Rákóczi Ferenc legfontosabb görög kereskedelmi szállítója volt a szabadságharc idején (e család egy része már ekkoriban legalább három évtizede jelen volt Tokajban). Debrecen 1693-ban szabad királyi városi rangra emelkedett: a görög kereskedőtársulatnak távoznia kellett e városból. Leginkább Szatmár és Németi lettek az új központjaik e görög kereskedőknek. 1705-ben (Szatmár várának elfoglalása után) II. Rákóczi Ferenc fejedelmünk döntése értelmében a Németiben lakó görögöket Tokajba telepítették, hiszen itt voltak a Rákóczi-családnak is birtokai.(12) Rákóczi fejedelem Felső-Magyarország legfőbb borkereskedelmi központját Tokajban kívánta létrehozni. Ez, mint a továbbiakban látni fogjuk, meg is valósult. Az elődei által Erdélyben már megtapasztalt gazdasági-kereskedelmi fellendítését várta II. Rákóczi Ferenc a görög kereskedők tokaji működésétől. 1708-ban pedig Debrecen városának még addig ott élő görög kereskedői is Tokajban találtak új otthonra. Az egész utóbbi betelepítési döntés egy megfontolt gazdasági stratégia része volt: amikor 1694-ben (a későbbi II.) Rákóczi Ferenc átvette hegyaljai birtokait, szőlőgazdaságait, akkor a romlásnak indult hegyaljai szőlők rendbetétele érdekében már 1700-ban „Szabályzat”-ot adott ki a hegyaljai szőlők műveléséről, melyben pontosan körülírta a gazdálkodás módjait, meghatározta a munkabéreket, rögzítették a vincellérek és a szőlőmunkások kötelességeit, a borkezelés módját, a borkereskedés kereteit. 1701. április 18-án Rákóczi Ferencet elfogták, a bécsújhelyi börtönbe zárták: a Szepesi Kamara egyik prefektusa, Thavonat Lajos ekkor készítette el Rákóczi birtokainak, főként hegyaljai szőlőinek összeírását.(13)

Az 1703-ban megindult szabadságharc ideje alatt sem hanyagolta el Rákóczi a család hegyaljai szőlőit, hiszen különösen a szabadságharc első szakaszában birtokainak, szőlőinek jövedelméből fedezte a szabadságharc költségeit. Nem túlzás kimondani, hogy a szabadságharc pénzügyi alapját a tokaji aszúbor jelentette (pénzhelyettesítő funkciójú csereeszközként), hiszen Rákóczi a visszafoglalt Hegyaljáról nyugodtan szállíttathatott bort a lengyel és orosz felvevőpiacra. Az aszúbor kiválóan alkalmas volt a távolsági szállításokra is; míg a többi borfajta e szállítások során vesztett volna minőségéből. Tokaj elfoglalása után Rákóczi fejedelmi megbízottat rendelt ki e városba, aki a szőlőművelést, borkereskedelmet felügyelte. Felhasználta a vezérlő fejedelem a tokaji bort az európai szintű kapcsolatok kiépítésére és ápolására is. Királyi, császári, cári udvarokba delegált követei mindig vittek magukkal néhány hordó tokaji aszút is. Rákóczi felismerte a tokaji aszú diplomáciai értékét: Nagy Péter és a Napkirály asztalára került aszúbor, mint „diplomácia bor”

fontos hangulati szerepet játszott a bizalomépítésben. Minden oroszok cárja különösen megkedvelte a magyar aszút. (14) A XVIII. századi Tokaji Orosz Borvásárló Bizottság későbbi létrejötte, és évtizedeken át tartó működése ennek legékesebb bizonyítéka.
A görög kereskedők tevékenysége a Rákóczi-szabadságharc idején egyrészt Felső-Magyarországon, és leginkább természetesen az Alföld déli térségében volt jelentős.

IV. A görögök kereskedelme

A XVII-XVIII. századi görög kereskedők többnyire megtalálták ezt a helyes arányt a magyarországi kereskedelmi térhódításuk, és az ebből adódó egyéni és közösségi gazdagodásuk során: összességében (és erre a továbbiakban számos adatot ismertetek) igen komoly értékteremtő gazdasági-kereskedelmi tényezőként voltak jelen Magyarország történelmében. De mit is jelentett akkoriban a hétköznapokban görög kereskedőnek lenni? Surányi Miklós igen érzékletesen így írt erről a görög kereskedelmi létformáról: *„Különösen nagyszerű emberek voltak a görögök. Nem valami szolid kereskedők, de fáradhatatlan és nagyratörő nép, kicsinyben kezdték el az adásvevést, lóháton és nyikorgós szekéren járták be az úttalan utakat, süttették magukat a perzselő Nappal, dideregtek a csikorgó szélben, spekuláltak, törték az eszüket, megtanulták az új haza nyelvét, családot alapítottak, és meggyökeredzettek.”*(15)
Edzettek, leleményesek és összetartóak voltak. De az igazi nagy térnyerést a görög kereskedők újításai váltották ki, melyek a XVII-XVIII. században az üzleti élet terén igazi „kasszasikert” jelentettek magyarországi közösségeik számára. A görögökre a társas kereskedés volt a fő jellemző, mely a kompánia létrehozásában is kifejeződött: a helybeli kereskedők ellen a királyi kamara támogatását igyekeztek megszerezni, mely érdekében meghatározott összeg befizetését kellett évente teljesíteniük. A görög kereskedők közül csak kevesen tartózkodtak tartósan Magyarországon; a többség árubeszerző körúton volt, mégpedig karavánnal. E karavánok fontosabb görögországi kiindulópontja Szervia, Kozáni, Janina, Moszhopolisz és Sziatiszta volt. 1650-1850 között mintegy 1 millió embert mozgatott meg ez a fajta kereskedelem. (16) Az összetartás igen komoly jelentőségű volt gazdasági sikereik elérése terén: ez fejeződött ki a kompániáik létében. (17) Ma talán ezt a kereskedelmi társulati jelleget a kamara szóval is illethetnénk, hiszen a társulati tagok részéről érdekvédelmi, információátadási, és kölcsönösségi együttműködést feltételezett.
A görögök által folytatott kereskedelmi tevékenység egyik jellemzője volt a hitel alkalmazása az adásvétel során: ebben a korban „görögöz menni” annyit jelentett, hogy a boltban hitelben lehetett vásárolni. A hitel mindennapos alkalmazása a kereskedelem egyik legfőbb mozgatórugóját jelentette a görög kereskedelmi gondolkodásban. Az Itáliában alkalmazott váltót is a görögök terjesztették el Magyarországon. (18)
A hivatalos okmányain minden görög kereskedő a saját pecsétjét használta, melyen egy pajzsformában a saját kezdőbetűit, mint kereskedelmi védjegyét használta. Ez volt tulajdonképpen a XIX. században oly elterjedt monogram használat kezdete. (19)
A görög kereskedők által létrehozott vagyon jelentette az első igazán kereskedelmi tőkét Magyarországon: ez a tőke aztán később az ipari befektetésekben is testet öltött.(20) Hegyalja szempontjából viszont az az igazán jelentős, hogy a tokaji aszú a görög kereskedők révén távoli országokba is eljutott a XVII-XVIII. században: az aszú világhírre tett szert. A fenti adalékok nyomán egyértelmű, hogy a magyarországi görög kereskedők által képviselt üzleti szerep kereskedelmünk történetében igen sokrétű.

V. Görög templom és görög iskola Tokajban

A görög kereskedők nem pusztán a haszonelvűséget tartották a szemük előtt. A közösségi élményt alapértéknek tekintették, ezért a vallás és a templom, valamint az iskoláztatás és az anyanyelv megőrzése is igen nagy jelentőségű volt az első diaszpóra görögsége számára. A hegyaljai görögök közösségtörténetének vizsgálata kapcsán igen fontos körülmény az, hogy a XVII. század második felétől már működtek görög papok Tokajban az Athos-hegy kolostorából, akik leveleztek is görög földön élő szerzetestársaikkal. (21) A tokaji görög közösség a görög ortodoxia kötelékét mindig is fenntartotta. (22)
A templomépítés a hegyaljai görögök számára igen fontos szándék volt már a kezdetektől. A Tokajban lévő, ma már berendezésétől megfosztott egykori Szent Miklós templom telkét (akkori nevén Moscovita fundus, vagyis Orosz telek)

egykor a Tokaji Orosz Borvásárló Bizottság birtokolta. E telken állt a Bizottság kápolnája, amit a tokaji görögök is látogattak. 1775-ben a Kamara birtokába került, 1777-ben pedig a tokaji görögök szerezték meg: itt épült fel ma is látványos szépségű barokk templomuk. (23)
A tokaji görög ortodox templom tehát már az 1780-as évek elején állhatott: harangját Egerben öntötték 1790-ben. (24) Temetőjük is e templom körül lehetett. (25)
Hegyalja térségében 211 görög tartozott ekkoriban e vallási közösséghez, akik közül 114 élt a XVIII. század végén Tokajban. (26) A többiek Mád, Tolcsva, Tarcal és a többi település lakói voltak. A tokaji görög ortodox hívek társadalmi tekintélye a XIX. század első felében változatlanul nagy volt, annak ellenére, hogy ekkorra már sokan elköltöztek a városból.
Ugyanakkor az iratokban újabb görög családnevekkel is megjelennek: Zákó, Motsonyi, Duchon, Dombera és Polity. (27)
Idősebb Charis/Szerviczky György 1833. június 21-én hunyt el. Felesége, Karátsonyi Anna férje emlékének örök emléket állítva a tokaji görögkeleti ortodox templom hátsó, keleti falába egy gyönyörű vörös márvány sírkövet helyeztetett el 1842. október 15-én. (28)
A sírkövön az alábbi szöveg olvasható:

„Néhai Tettes (Tekintetes) *és vitézlő Szerviczky*
György úrnak,
Több T. Vármegye táblabírájának,
a tokai cs. k. Posta tulajdonosának,
a legpéldásabb hívebb férjnek
1833. június 21-én korán történt halála után
örök emlékül emeltette
1842. év október 15-én
kesergő özvegye
Nemes Karátsonyi Anna”

A hitélet mellett a görögök törekedtek arra is, hogy utódaik megőrizzék az anyanyelvüket, kultúrájukat: ez kifejeződött az iskola létrehozását és fenntartását célzó tevékenységükben is. A tokaji görög iskola már 1770-71-ben működött. A nemesi származású görögök közül Karácsony György és Lázár János a gyermekeik kedvéért tartottak görög tanítót: ebből a házi tanítói gyakorlatból fejlődött ki a tokaji görög iskola. (29)
A Helytartótanács 1795. január 30-i rendeletében említi a Tokajban működő görög iskolát, ami a kétségtelenül érvényesülő és ható asszimiláció ellenére a tokaji görög közösség identitástudatát, nyelvük megőrzésére tett erőfeszítését jól tükrözi. Az iskola is a templom közelében lehetett, csakúgy, mint a kocsma, mely utóbbi már akkor is az egyik legjövedelmezőbb vállalkozás lehetett. 1797-ben Tokajban a nagyműveltségű tudós és költő Polyzois Kontos (Janina, 1759-?) paptanár lett a tokaji parochus, fiát pedig 250 forintért szerződtették tanítónak. (30)

VI. Beolvadási folyamat

A fenti tényekből jól látszik, hogy a nemességet szerző görög eredetű kereskedők vallási tekintetben sokáig megőrizték a görög egyházhoz való kötődésüket. De ezzel párhuzamosan megkezdődött egyfajta önkéntes beolvadási folyamat, melynek első lépése az iskola- illetve a párválasztás új irányaiban is kifejeződött. Jó példa erre az iskolaválasztási folyamatra, hogy a tokaji görögkeleti ifjabb Charis/Szervitzky György (1811-75) már 1818-ban a sátoraljaújhelyi piarista iskolában tanult: érdekesség, hogy húga Charis/Szerviczky Zsófia férje (a XVII. században oly hírneves lőcsei orvosdinasztiából származó) Spillenberg József Gábor (1808-78) az osztálytársa volt. (31) Egy kis családtörténeti adalék e tanulmány fiatalabb szerzője görög eredetű felmenői tekintetében, mely a XIX. századi görögség beolvadási folyamatát is jól példázza: hadusfalvi Spillenberg József Gábor jogászi diplomája megszerzése után elvette feleségül iskolatársa édeshúgát, charisi Szerviczky Zsófiát (1810-57). E házaspár ükunokája a jelen írás szerzője; édesanyja, hadusfalvi Spilenberg Anna Katalin révén.
Több görög kereskedőcsaládnál kimutatható ez az asszimilációs folyamat: a sátoraljaújhelyi piarista gimnáziumban tanultak még például 1836-ban a tokaji görögkeleti Karátsonyi Pál és Zákó György, 1841-ben Zákó Sámuel, 1844-45-ben Constantin András, 1874-75-ben pedig Charis/Szerviczky Mihály. (32)
A beolvadási folyamat azonban nyilvánvalóan időben elhúzódó jellegű, és fokozatosan, nemzedékváltásokon keresztül ment végbe. Kiváló példa erre ifjabb Charis/Szerviczky György, aki annak ellenére, hogy piarista diákként tanult, mégis a görög közösséghez tartozott: az ortodoxiához való tartozásának ékes bizonyítéka, hogy a tokaji görögkeleti templom ikonosztázának egyik ikonjának (Szent István fődiakónus az északi ajtón) elkészítési költségét 1838-ban 27 éves fiatalemberként ő állta. (33)

VII. Görög épített örökség Hegyalján

Tokajban a templommal egyidejűleg egyéb nagyarányú építkezést is folytattak a tokaji görögök. Ekkor épült vagy féltucatnyi kereskedő ház. Ezek az igényes barokk házak, a görög templom épületével együtt, ma is Tokaj jelentős műemlékei. A Rákóczi út 56. szám alatti épület kapuívén megtekinthető ma is a görög kereskedőjelvény (és mellette a 4%-os emléktábla): a görög kereskedő társulat jelvénye a horgony a kettős kereszttel és 4-es számmal. Ez utóbbi szám a 4%-os tisztes kereskedői hasznot jelenti. (Ez példaértékű és ma is gyakorlandó haszonkulcsminta lehetne jelen világunk pénzügyi korifeusai számára is, hiszen a magyarországi görög kereskedők ezzel a tisztes haszonkulccsal is igen meggazdagodtak.) Áll még a Keffala-ház is a Rákóczi út 48-50. szám alatt (a Kultúrház mellett, a Városháza közelében). A Bethlen Gábor u. 5. szám alatti Morelli-ház egyik látványossága szép kapuzata: kapuja felett kereskedőjelvény található. Igényes épület: a Morelli-házban luxusapartmanok kerülnek majd kialakításra a Műemléki Tervtanács 2007 júliusában hozott döntése értelmében.

Ismert épület a Zákó-ház is (ez ma a főtér Degenfeld Palotája): a Zákó-köznél, az átjárótól délre lévő üzlethelyiség volt a XIX. századi görög Zákó Soma üzlete.

És persze a Tokaji Múzeum épülete (Bethlen Gábor utca 7.): Karátsonyi Konstantin Pál 1790-ben építtette fel ezt a szép és gazdagon díszített házat. (34) Itt volt a görög kompánia tanácsterme is. Fontos itt megemlíteni, hogy az ekkoriban copf stílusban épített Karátsonyi-ház (három évtizede a Tokaji Múzeumnak ad helyet) külső és belső díszítettsége is jól érzékelteti a tokaji görög közösség elitjének gyors gazdagodását, és presztízsigényét is: a füzérdíszek, a kosáríves és kőkeretes kapuk, valamint a belső tér késő barokk freskói a polgári élet színvonalas reprezentáns megnyilvánulásai.

Tolcsván található a Constantin-ház barokkos (manzárdos) kúria jellegű épülete a főutcán (korábban Idősek Napközi Otthona, ma pedig múzeum). Hegyalja több ezernyi pincéjének egyik legrégebbi, legnevesebb pincéje a Tolcsvai Bormúzeum: a fő pinceág a Constantin-pince nevet viselte korábban is, és viseli ma is. Nevét a XVII. században Macedóniából Magyarországra betelepült gazdag görög kereskedő Constantinus-családról kapta. Tokaj-Hegyalja borkereskedelmében a görögök fontos szereppel bírtak a XVII-XIX. században: a Constantin-dinasztia egykori borkereskedőinek leszármazottai, Constantin Ottó (második keresztneve Leonidas), Constantin Mihály, Constantin Miklós, Constantin Tamás (második keresztneve Traján) sokat tettek Tolcsva borászatáért. Szőlőbirtokaikat, pincészetüket, borászatukat azonban 1945-ben államosították. A Constantin-pincészet ma a Tokaj Kereskedőház Rt. Tulajdona.

VIII. Tokaji görög kompánia

Hegyalja görögsége tekintetében igen fontos az alábbi adat. 1667-ben I. Lipót kiváltságlevélben biztosította a felső-tiszavidéki görögök számára a kereskedés szabadságát: e kiváltságlevél engedélyezte, hogy boltokat nyithassanak, a Magyarországra hozott áruikat bárhol és bármikor árusíthassák, ha a helyi céheket nem károsítják; valamint a Törökországból visszatérőknek be kellett számolniuk bírójuk előtt törökországi tapasztalataikról. Szabad királyi városokban nem telepedhettek meg, de ezen kiváltság biztosította a feltételeket ahhoz, hogy a királyi kincstári birtokokon (Szatmár, Németi, Nagykálló) házat vehessenek, török árukkal kereskedhessenek, és saját bírót választhassanak. A kompánia köteles volt azonban évi 200 aranyforintot a Szepesi Kamara részére megfizetni. (35) Hegyalja görög kereskedői hozták létre érdekvédelmi szervezetükként Tokajban a görög kereskedőtársulatot. 1667-ben (I. Lipótnak a görög kereskedők részére történő adománylevele kiadásakor) a görög kompánia már létezett. (36) Ezt újította meg a korábban említett 1690-es privilégium a debreceni görög kereskedőknek.

A tokaji görög kompánia egyik fő tevékenysége a XVIII. század első felétől a bor, az aszú külföldre történő szállítása volt. Fellépésükig a borkivitel egyéni kereskedés keretében zajlott. Fontos szerepe volt ebben annak, hogy szabadkereskedelmi jogokkal rendelkeztek, az évi egyszeri adó (taksa) és vám lefizetése után más kötelezettség nem terhelte őket. (37)

A tokaji görög kompánia tagjai voltak (többek között) 1711-ben: Pap István, György János, Kacsa Márton, Kondorosi János, Pap Kozma, Hacsi György, Grincsi István, Lué György, Pacsó Gáspár, Erdélyi János (társa Bagana Márton), Patim alias Deák Pál, Csobán György, Gólya Tamás, Paráncs Mihály, Paskal Pál. (38) A legjelentősebb tokaji görög családok közé tartoztak még a

következők: Charis/Szerviczky, Karátsonyi, Constantin, Keffala, Agora, Dogály, Moraly, Duvary, Pacsó, Parda, Kristóf, Kiró, Lázár, Paraszkovics, Koszta, Lefter, Görög.(39)
De mi is volt a kompánia? A görögök gazdasági érdekvédelmi társulási formája volt a kompánia. Magyarországon 1750 táján tíz kompánia működött: a diószegi, a tokaji, az egri, az eszéki, a gyöngyösi, a miskolci, a kecskeméti, a pesti, a pétervárádi és a világosvári. Az összes kompánia nagyjából 480 kereskedőcsaládot tömörített. A kereskedőtársulat jelvénye a horgony, a szárán kettős kereszttel és a szár végén a 4-es számmal volt; hasonlóan a görög kereskedők pecsétjeihez.
A tokaji görög kompánia tagjai pénzjáradékot fizettek, biztonságban kereskedhettek, a tagok egyezséget, alkut, írásbeli vagy szóbeli megállapodást a kompánia bírája előtt kötöttek. (40)
A tokaji kompánia fontos dokumentuma volt a viselkedési kódex, ezt ma talán etikai kódexnek neveznénk. E kódex 60 pontban rögzítette az elvárt és követendő magatartást. (41)
A szigorú szabályok 130 éven át igen jól elrendezték a tokaji görög kereskedőközösség belső viszonyait. Ám a XVIII. század utolsó éveiben megbomlott a belső béke a hegyaljai görög kereskedők között, és ez súlyos következményekkel járt. Két ügy zajlott: az egyik eset, bár jelentős volt, mégsem hatott igazán a társaság további működésére; a másik, kezdetben tyúkpernek tűnő ügy viszont új irányt vett, és komoly szankcióval járt.
1798-ban a tokaji görög kereskedőtársulat jelentősebb tagjai voltak a „*görög compánia vénei*”-ként: Dogali János a kompánia görög főbírója, Karátsonyi Konstantin Pál, Dogali Konstantin, Karátsonyi Áron, Duvari János, Diamandy György és még néhányan.(42)
1772-ben megvonták a társaságtól a jogszolgáltatás lehetőségét, ám ennek ellenére a már több mint egy évszázados joggyakorlatot a görög kereskedők maguk között fenntartották, és továbbra is választottak maguk közül bírót, és élhettek az igazságszolgáltatás jogával. (43)
Egy vitás ügyben folytatott vármegyei vizsgálat után Esterházy József gróf, zempléni főispán a társulat felszámolását javasolta, és az uralkodó ezt a döntést szentesítette is. (44) A nagy múltú tokaji görög kompánia ezzel végérvényesen megszűnt.
De a volt kompániai görög kereskedők azért 50 éven át még igen sikeresen működtek Hegyalján: későbbi kereskedelmi szerepük csökkenésében inkább a természetes beolvadás és a földbirtokosi létformával összefüggő életmódváltás játszhatott fő szerepet.
Az engem kutatásra bíztató, igen neves, Hegyalja csodálatos történelmi örökségét sokoldalúan és méltó módon feltáró, korábbi tokaji múzeumigazgató, dr. Bencsik János pár éve Tokaj városának kiváló társadalomrajzát adta az 1869-ben fennálló helyzetről. E műben számos további adalék található a görögökre, ami fontos alapadatokat rögzít a XIX. századi hegyaljai görög közösség családi, rokoni és vagyoni viszonyainak elemző kutatása tekintetében. A görögök létszámcsökkenését, és korábbi meghatározó kereskedelmi szerepük sorvadását az is mutatja hogy 1869-re Tokaj ortodox közösségét 25 fő alkotta. (45)

IX. Görögök Magyarország szabadságáért

A becsületes és bátor élet tisztalelkű üzenete sosem sorvad el. A XVIII. században a kereskedelem még fizikai helytállást is feltételezett: a karavánkereskedelem során ez különösen fontos volt az útonállókkal való szembekerülések esetén. A vér nem válik vízzé. A harcedzett görög kereskedők magyar nemességet szerző XIX. századi utódaiban is továbbélt ez a küzdőszellemet feltételező kardforgató készség: jól példázza ezt, hogy Hegyaljáról az 1809-es nemesi felkelésben részt vettek a görög Karátsonyi György a testvérével, Karátsonyi Jánossal, idősebb Charis/Szerviczky György és testvére, ifjabb Charis/Szerviczky Márton, és a sárospataki posztókereskedő Constantin Gábor. (46)
Köztudott, hogy az 1809-es győri csatában az egyesült osztrák-magyar sereg (negyvenezer katona, 32 löveg) vereséget szenvedett a túlerőben és technikai fölényben lévő francia sereggel (ötvennégyezer fő, 144 löveg) szemben. A vereség legfőbb oka elsősorban János főherceg hadseregparancsnok és a vezérkari főnök, Nugent tábornok téves helyzetértékelése, és az ebből adódó elhibázott stratégiai elképzelésük volt. Az is igaz viszont, hogy a nemesi felkelő csapatok nem a legkorszerűbb hadviselést és fegyverzetet képviseltek.
A győri csatáról nem sok jót őrzött meg a történelmi emlékezet, ezért a zempléni nemesi felkelők méltó emlékezete okán hadd szóljunk néhány szót erről is történelmi átértékelés szükségessége okán. A franciáktól elszenvedett vereség ténye nyilvánvaló, de túlzás úgy gondolni a győri csatára, mint vitézség híján való küzdelemre Európa legerősebb és legtapasztaltabb katonai hatalma

ellen. Nos, nézzük, hogy mit írt e harcokról a korabeli sajtó. A Kultsár István szerkesztette Hazai és Külföldi Tudósítások 1809. június 21-i számában akként írt a magyar katonákról, a nemesi felkelő sereg vitézségéről, hogy „az ellenségnek elejébe sietvén, Sárvárnál, Pápánál, Győrnél oly bátorsággal, oly állhatatossággal megvívtak, hogy vitézkedésöknek dicsőséges jeléül sokan közülök nagy véres sebekkel visszatérni kéntelenítettek". A felkelő nemesek vitéz helytállását tanúsítja az a körülmény is, amiről a fenti lap a november 29-i számában írt, mely szerint a „*Magyar Ármáda háromezer embert, a Francia közel 10.000-et vesztett.*" Ez az adalék is bizonyítja, hogy a nemesi felkelők hősiesen küzdöttek az egész Európát egyébként végigverő napóleoni csapatok ellen. (Egyébként igazán érdekes mozzanatokat abban a német nyelvről fordított műben találhatunk, amit Pesten 1812-ben jelentetett meg Horvát István. E könyv címe: „*A magyar rendes katonaságnak és felkelő nemes seregnek néhány vitéz és ditső tettei az 1809-dik Esztendei háborúban*".) A korabeli vármegyei közösség azonban nyilvánvalóan tisztában volt a fenti valós tényekkel, hiszen már 1809. október 16-án (Dessewffy József és Kazinczy Ferenc táblabírák által) bemutatásra került a vármegyei közgyűlésen az emlékmű tervezete. Tizenkét év múlva, az 1821. július 9-én tartott vármegyei közgyűlésen Szemere István első alispán arról adott tájékoztatást, hogy a győri csatában elesett zempléniek emlékszobra végre elkészült. A szobor leleplezésére a hajdani és még életben lévő nemesi felkelők jelenlétében került sor Sátoraljaújhely főterén 1821. augusztus 20-án.

A hegyaljai görögök a reformkor időszakában, majd az azt követő közéletben is cselekvő szerepet vállaltak. Peszkár Demeter sátoraljaújhelyi főbíró volt 1824-25-ben és 1834-ben. (47) Tolcsva mezőváros bírói tisztségét 1828-ban pedig Constantin Miklós töltötte be. A reformkori országgyűléseket előkészítő vármegyegyűlések fontos köznemesi rétegébe tartoztak a Constantinok. (48) 1850-től a görög Karátsonyi Tamás viselte Tokaj főbírói tisztét. (49) A XIX. század közepén Tokaj város közéletében a legmagasabb posztra jutott a görög közösségből Karátsonyi Tamás, aki majd másfél évtizeden át, vészterhes helyzetben, a legnehezebb abszolutista időkben, a rossz emlékezetű Bach-korszakban kimagasló teljesítménnyel képviselte városa érdekeit.

A hegyaljai görögök az 1848-49. évi dicsőséges magyar szabadságharc idején is kivették a részüket a haza védelméből. Idősebb Charis/Szerviczky György egyik fia, Charis/Szerviczky Sándor (1818-1869) tolcsvai földbirtokos az 1848-1849-es szabadságharc során hadnagyként vett részt a hadműveletekben. (50) Másik fia, a földbirtokos Charis/Szerviczky Antal (1809-1881) szintén katonaként harcolt a magyar szabadságért. (51)

Egy bihardiószegi görög kereskedő család sarja, Kiss Pál (1809-1867) a magyar szabadságharc legmagasabb rangú görög eredetű tisztjeként egyike lett a 30 magyar honvédtábornoknak: századosból tábornokká való rangemelkedését kizárólag rátermettségének, katonai hősiességének és hadvezetői képességének köszönhette. Kiss Pál tábornok neve ma is közismert: emlékét ma is élénken őrzik Tiszafüreden, ahol múzeumot, iskolát, utcát, cserkészcsapatot neveztek el róla. Családja 1795. április 7-én kapott magyar nemességet: Kiss Pál bihardiószegi görög kereskedő és felesége, a neves tokaji görög családból származó Bimbó-Lázár Anna (János, György, Konstantin, Demeter, Pál, Erzsébet nevű) gyermekeikkel együtt részesültek a királyi adományban. (52)

Zákó János tokaji postaalkalmazott rokona, Zákó Soma (alig húsz éves ifjúként) is harcolt alhadnagyként 1848-49-ben. E görögkeleti, ekkor még nőtlen kereskedő őrmesterként vonult be, majd 1849. július 22-től hadnagyként szolgálta a szabadság ügyét a 97. honvédzászlóaljban. Világosnál tette le a fegyver. 1849. szeptember 28-án Aradnál besorozták az 54. gyalogezredhez. 1859-ben a 34. gyalogezredtől szerelt le. Tokaji kereskedőként 1867-ben és 1890-ben is tagja volt a Zemplén megyei Honvédegyletnek. (53) A tokaji görög Zákó-család utolsó tagja, a szabadságharcos Zákó Soma (1829-1904) az utolsó tokaji görög kereskedő volt: Tokaj református temetőjében nyugszik fekete márvány sírkő alatt.

A görög eredetű szabadságharcos Karátsonyi Pál is Tokajban született 1825-ben. 1848 októberében állt be a Kassán szerveződő 20. Honvédzászlóaljba, ahol novembertől már őrmesteri rangot viselt. 1849. január 17-től hadnagyi rangot kapott: részt vett a felső-tiszai harcokban. Június 14-től pedig már főhadnagyként volt a zászlóaljánál segédtiszt. Július közepétől a Kazinczy-hadtest Bányaffy-hadosztályának segédtisztjeként szolgált. A szabadságharc leverése után, július 28-tól kényszersorozták a császári hadsereg 7. könnyűlovas ezredéhez. 1856-tól hadnagyi rangot viselt a 11. dzsidásezredben. Habsburg-ellenes kijelentései miatt 1859. január 15-én lefokozták, és három év

várfogságot kapott. Életútja alapján nem csodálkozhatunk azon, hogy az itáliai magyar légióban az olasz egység megteremtéséért küzdött: 1861-től hadnagyként, 1864-től pedig már főhadnagyként harcolt. A győzelmek után hazatért Magyarországra: 1867-től a Zemplén megyei Honvédegylet tagja volt. (54)

Egy történelmi érdekesség is jól mutatja még egynémely görög család tagjai tevékenységének, közéleti jelenlétének, a közbeszéd és köztudatban való maradandóságát, akár fél évszázad múltán is. Kossuth Lajos egy 1883. október 8-án (idősebb Charis/Szerviczky György halála után 50 évvel) kelt levelében Szakmáry Donátnak (Lucsivnára) azt írta: *„Ön nekem szives jóindulata jeléül 81-ik születésnapomhoz királyi ajándékot küldött, négy üveg 1811-ki tokaji bort; képletileg nevezem királyinak; mert biz' azt, a mit Ön a hontalan öreg páriának küldött, királyok csak hirből ismerik – annyira mythikus dologgá lett. – Köszönöm. És ime, Ön hetvenkét év mulva, az Alpesek tövében, Turinban izlelteti meg velem azt a bort, a melynek kitünőségére a Kárpátok tövében, Lucsivnán a ribiszke hat héttel a szüret előtt reá vallott. Újra köszönöm. A rakládácskán a négy üvegcse nektár pénzértékét 100 frankra láttam irva. Alant becsülte az Ön pinczemestere a szállítmányt. V. Ferdinánd koronázásához 1830-ban kerestek 1811-ki aszu szőlőbort a hegyalján. Találtak Szirmay Antalnál Tolcsván, Dráveczkynál Mádon, Szerviczkynél Tokajban. Ezer darab körmöczi aranynyal fizették átalagját."* (55)

Azon túl, hogy 1000 körmöci aranyat kóstált 1830-ban egy akó (70 liter) 19 éves aszút tartalmazó hordó, leginkább az az érdekes, hogy a levél megírásakor már 81 éves Kossuth Lajos emlékezetében megőrződött a görög eredetű tokaji idősebb Charis/Szerviczky György Zemplén vármegyében ezek szerint igencsak ismert és nemes személye.

Ez a közismertség vélhetően sokrétű lehetett: erre utal az alábbi adat is. A vármegye hazafias közössége társasági és politikai életének összefogása érdekében alakult meg 1831. január 24-én a sátoraljaújhelyi kaszinó (ezzel elsőként követte a vármegyei haladó nemesség gróf Széchenyi István 1827-es pesti alapítását): Kossuth Lajos készítette el a szervezeti szabályzatot. 1832-ben a kassai Werfer Károly könyvnyomtató által megjelentetett kiadvány „*A Zempléni Casino Rendszabásai s tagjainak névsora*" címet viselte: ekkor a kaszinó kétszázkilenc törzstagja között szerepelt (többek között) gróf Dessewffy József, Dókus László, Draveczky Alajos és Draveczky Ferenc, három Fekete, szendrői Göcze Károly és Göcze Tamás, Hedry István, Kazinczy András, Kossuth Lajos öt másik Kossuthtal, négy Lehoczky, idősebb Charis/Szerviczky György és fia, ifjabb Charis/-Szerviczky György, budaméri Újházy László (1848-ban kormánybiztos lett) és hadusfalvi Spillenberg József Gábor „*Z. V. Tiszti Áll-Ügyész*". 1831-ben a koleralázadáskor meghalt nevezetesebb tagjai voltak még: Kazinczy Ferenc, Palugyay Pál és Szulyovszky József is. (56)

X. A tokaji görög anyakönyvek rejtélye

Egy különös rejtély is fűződik a régi tokaji görögség múltjához: a XVII-XVIII. századi tokaji görög egyház anyakönyveinek sorsa a mai napig feltáratlan. A tokaji nem egyesült ortodox görög egyház anyakönyvei az első világháború idejéig a miskolci görög alapítású egyházközség őrizetében voltak, ám az 1918-19-es viharos időkben nyomtalanul elkallódtak. 1943 táján a miskolci görögkeleti magyar egyház úgy tudta, hogy a tokaji görögkeleti egyház anyakönyveit Karlócára vitte magával egy görögkeleti lelkész. Bízom benne, hogy egyszer majd előkerülnek ezek a tokaji görögkeleti anyakönyvek, hiszen ez alapvető fontosságú forrást jelentene a görögök tokaji közösségének további kutatása szempontjából. (57)

De van bizonyíték a XVII-XVIII. századi tokaji görög anyakönyvezésre. A Charis/Szerviczky-család 1658-ban Hajdúböszörmény, 1676-ban Hajdúdorog, 1700-ban Tokaj, 1727-ben és 1747-ben újra Hajdúdorog városokban tartózkodott. Ezen települések közül azonban egyedül Tokajban volt már görögkeleti anyakönyvezés a XVII. században. A Charis/Szerviczky-család jogállása (mint erre korábban már utaltunk) eltért a többi görög státusától: ezt igazolja az a körülmény is, hogy az 1658-ban már meglévő nemességük mellett 1690-ből való nemesi levéllel (armális) is rendelkeztek, ami a görögök tekintetében példa nélkül álló ebben az időben. A Charis/Szerviczky-családra vonatkozó anyakönyvi kivonatok azokból az 1873. február 1-én Tokajban készült anyakönyvi kivonatokból származnak, amelyeket az akkori miskolci görögkeleti ortodox lelkész, Margó Emílián készített. Az anyakönyvek tanúsága szerint 1747-ig az anyakönyvezésekkor a „*Papademus Karisi (Karisch), alias Szerviczky*", ezután pedig a charisi, karisi nevet nemesi előnévként

használták. Az elveszett anyakönyv megtalálása új lendületet adhatna a hegyaljai görögség egyházi és társadalmi közösségi kutatásának, rokoni kapcsolatrendszerének feltárása révén. Jó példa erre a meglévő, és már hivatkozott anyakönyvi kivonatokban található adatok fontossága: a tokaji görög házaspár, Charis/Szerviczky Mihály és nemes Panajoty Anna 1700. augusztus 3-án született fia, Charis/Szerviczky Gábor keresztapja a tokaji görög Agóra Antal; majd pedig e Charis/Szerviczky Gábor és Kondoruszi/Kondorossy Erzsébet 1727 februárjában született fia, Charis/Szerviczky Ferenc keresztapja nemes Constantin Pál volt. Charis/Szerviczky Ferenc és (a szintén görög) nemes Pusztay Zsófia fia, Charis/Szerviczky Márton 1769-ben vette feleségül a szintén görög Demeczky Baziliát: Kozmász tokaji görögkeleti pap adta össze őket; esküvői tanúik pedig Kondoruszi/Kondorosy György és Kondi János tokaji görög lakosok voltak. Mindkét keresztszülő és tanú görög családja is jelen volt Hegyalján a XVII-XIX. században. (58)

A megyei levéltár viszont ma is őrzi a tokaji görögkeleti egyházközség (akkori nevén: „*Görög nem Egyesült Parókia*") 1827-1847 közötti anyakönyvi másodpéldányait (születési, házassági, halotti anyakönyvek), valamint 1885-ből még a születési, házassági és halotti anyakönyveket is. Az anyakönyvek magyar nyelvűek, azonban a lelkészek görög nyelven is aláírták. Az 1827-1847 közötti időszakból megvannak az egyházközségi pecsétlenyomatok is. (59)

Fontos kutatási anyag ez a továbbiakban is, hiszen a görögkeleti egyházközség illetékessége nemcsak Tokajra, hanem egész Zemplén vármegyére kiterjedt: az észak-zempléni Sztakcsinból származó személyekre vonatkozó anyakönyvi bejegyzések is találhatóak benne; sőt, található az anyakönyvekben sok bejegyzés a Szabolcs vármegyében és Hajdúkerületben lévő települések görögkeleti lakosairól. A származási hely feltüntetése ez utóbbi esetekben leginkább a lakóhelyet is jelentette, hiszen e térségben Hegyalja kivételével nem volt igazán jelentős a görögkeleti közösség: e tájékon a szórványban élő görögkeletiek lelki gondozását is leginkább a tokaji görög ortodox lelkész látta el. (60)

XI. Görögök Nyíregyházán

A nyíregyházi vonatkozású XVIII-XIX. századi görög történelmi adatok és emlékek közül érdemes néhányat megemlíteni. 1738-ban széki Teleki Ádám felesége, Wesselényi Zsuzsanna keresettel élt a vármegye előtt Görög Lázár Demeter nyíregyházi bérlő és társai ellen, mivel azok a bérelt nyíregyházi birtok után járó haszonbért nem kívánták megfizetni. (61)

A XVIII. század közepén a magyarországi görög kompániák kereskedői által vezérelt állatkereskedelem volt a jellemző. Erre emlékeztet ma is több földrajzi név: a Nyíregyházától északra lévő Görögszállás és Belegrádpuszta; a hajdúdorogi határban Görögkút; a mai Tiszavasvári büdszentmihályi részén Göröglapos. A tokaji görögök 1762-es összeírását is alapul véve, úgy látjuk, hogy Nyíregyháza és Balmazújváros, mint szélső pontok között, és fölfelé a Tiszáig, jelentős pusztás jellegű területeket béreltek a görög kereskedők, amelyeken a felvásárolt, s további eladásra szánt jószágokat egybegyűjtötték. A pusztabérletek fontos szerepet játszottak a görög üzleti gyakorlatban. Hajdúdorogon és Tokajban is élt ez időben Pusztay nevet viselő görög személy: ragadványnév lehetett a Pusztai név, mely névben a pusztabérlet mint vállalkozás tükröződik vissza. A tokaji görög Szerviczky Ferenc (1727– ?) 1747-ben lépett házasságra nemes Pusztay Zsófiával. (62)

1745-ben Lázár Demeter görög bérlő neve ismét felmerült egy jogvita kapcsán. Egy másik nyíregyházi görög neve is ismert: Batiztuta Jakab is görög volt. (63)

A bolti kereskedelem egyik jellemzője volt a régi magyarországi görögöknek. Kompániakereskedelmet folytattak, tehát jellemző volt rájuk a társas vállalkozás: jellemzően két-három kereskedő társult bizonyos munkamegosztással. Az egyikük beszerezte az árut, a másikuk a helybeni kereskedést folytatta, harmadik társuk pedig szekerező vándorkereskedőként járta a környező falvakat. Az áruszállítások biztonsága érdekében többen szövetkezve karaván alkottak, és fegyveres kíséretet biztosítva indultak távolsági kereskedelmi útjaikra.(64)

Nyíregyházán két urasági boltot is árendáltak a görögök a betelepülés után. Az 1760-as években egy görög kereskedő érkezett ide Tokajból. (65)

Az egyik tokaji görög család több szálon kötődött a XVIII. században a vármegyéhez: az 1802. május 21-én Bécsben kelt armálisuk szöveges indokolása ugyanis azt is igazolja, hogy idősebb Szerviczky György Szabolcs vármegye nemesi felkelőinek rezet adott át, és különféle uradalmi jövedelmeiből pénzt is adományozott a magyar hadviselés céljaira. (66)

Szerviczky György igen jómódú földbirtokossá vált már a XVIII. század végén: egyrészt azért, mert 1794-ben feleségül vette nemes Karátsonyi Annát, Karátsonyi Konstantin Pál tokaji görög kereskedő leányát; másrészt apósa segítségével Szabolcs vármegyében, Tiszaeszláron (juhokkal, marhákkal, lovakkal együtt) nagy földet bérelt, ahová oda is költözött gazdálkodási céllal. Takarékos és igyekvő emberek lévén öt-hat év alatt sikerült mintegy 20.000 forintos vagyont összegyűjteni. (67)

A tokaji görög Szerviczkyek fontos nyomai találhatóak meg napjainkban Nyíregyházán: régi tokaji görög emlékek találhatóak meg e városban. Nyíregyháza magyar ortodox templomának díszei a tokaji görög templom számára 1804-ben készített Szerviczky-oltár és több tokaji ikon is (Szerviczky- és Kalona-ikonok).

Nyíregyháza ortodox temploma ikonosztázának jobb oldali ajtóját díszítő, Szent István fődiakónust ábrázoló 1838-ban megfestett ikon (alul görög nyelvű fölirattal az adományozó nevével): a tokaji görög ifjabb Szerviczky György (1811-1875) készíttette Tokaj görög temploma részére (innen került Nyíregyházára). (A fényképet készítette: dr. Diószegi György 2009. november 25-én.)

Ezek közül a legértékesebb az a vörösmárvány oltárasztal, melyet idősebb Charis/Szerviczky György (1768-1833) 1804 augusztusában adományozott a tokaji görög templomnak, mint erről az oltár alatt elhelyezett, padlóba süllyesztett oltáralap márványlapjának görög felirata is tanúskodik, melynek magyar fordítása: „*Ezt a szent oltárt, melyen a Szent Liturgiát végzik, kegyes szándéka kimutatásaként, Haris fia, Szervitzka György adományozta minden költséggel. Elhelyezték örök emlékül, a lélek egészségéért és megmentéséért, hogy elkerülje a vétkeket...* (Itt olvashatatlan!) *1804 augusztus hónapban.*" (68)

Ez a nevezetes tokaji görög oltár 1996 augusztusában került Nyíregyháza ortodox templomába. Kiemelkedő érték tehát ez az 1804. évi görög oltárasztal, mely formai és esztétikai tekintetben rokonítható az 1811-ből való szintén igen jelentős gyöngyösi görög oltárasztallal. (69) A Nyíregyházához közeli Tiszavasváriban is vannak (Tokajjal is összefüggő) más, görög vonatkozású tárgyi emlékek.

1837. május 6-án hunyt el Dogály János büdi földesúr 84 éves korában. Popovics György és Kallona Ignác tokaji görög pap temették el Büdön (Tiszabüd, ma Tiszavasvári). (70)

Tiszavasváriban lévő síremlékének felirata: „*Tekintetes T. Büdi Dogaly János elhunt május 17-én 1837 Neje tekintetes Papp Julianna elhunt december hó 9-én 1843 Áldás Hamvaikra*".

A görög Dogaly-család tagjai szintén Tokajban voltak kereskedők (az ottani, ma is álló szép görög templom építtetői közé tartoztak), majd pedig Tiszabüd (ma Tiszavasvári) legjelentősebb földbirtokosai lettek. 1798-ban Dogali János a görög kompánia főbírójaként tevékenykedett Tokajban.(71)

A görög Dogály János és Dogály Konstantin (görögkeleti vallású nyírbátoriakként) 1793-ban kaptak címeres nemeslevelet (Liber Regius LVII. 340.). A „*bűdi*" előnevet 1799. szeptember 24-én kapták meg (Liber Regius LX. 83.). (72)

A ma is álló Dogály-kúria épületét még a Dogály testvérek építették a XIX. században: az épület a klasszicista kastélyépítészet remeke; ötös osztású klasszicizáló épülete és kovácsolt vaskapuja jelentős védendő értéket képvisel.

Dogaly János (1756-1837) és nemes Papp Julianna (?-1843) fia, Dogaly Gusztáv (1807-1890) főhadnagyként harcolt Klapka György honvédtábornok seregében. Öregkori halálát rablógyilkosság okozta. (73)

A tokaji görögkeleti egyházközség illetékessége (Tokajon túlmenően) egész Zemplén vármegyére, sőt Szabolcs vármegyére és hajdúkerületekre is kiterjedt: több bejegyzés is található ezen tokaji görög anyakönyvekben a Dogály-család vonatkozásában, melyek a rokoni és az egyéb társadalmi kapcsolataikra is tartalmaznak adatot.

A Szabolcs vármegyében fekvő Nyírtasból való, Horváth Éliás (Iliasz) és Duvari Júlia leánya, Anna 1828-ban született: keresztszülei a tokaji görög Szervitzky György (1770-1833) és Karátsonyi Anna voltak. (Duvari-családbeliek éltek Tokaj görög közösségében, és Rakamazon is.) 1831. augusztus 16-án vette feleségül a 40 éves Földvári Pál ügyvéd (fiscalis) a 23 esztendős Dogály Máriát: tanú Dogály János (1756-1837) volt. 1835. október 31-én 30 éves Földvári Pálné nemes Dogály Mária büdi birtokos: Kallona Ignác tokaji görög pap temette el Büdön. 1836-ban a 43 éves Rácz Tamás tokaji görög kereskedő és a 19 éves Polity Alexandra esküvői tanúi Dogály János és leánya, Dogály Anna voltak. 1843-ban 23 éves Dogály Anna férjhez ment N. Károly büdi földbirtokoshoz. Tanú nemes Horváth László volt.1843-ban hunyt el a 68 éves Dogaly Julianna büdi földbirtokos: Eftics Simon görög pap temette el. 1846-ban halt meg Dogaly János: Büdön temették el. (74)

Dogály János (1756- 1837. május 17.) és nemes Papp Julianna (?-1843. december 9.): gyermekei voltak: Dogály György (1795-1855., felesége Kornis Mária), Dogály Gusztáv (1807-1890., 1848-49-es honvédtiszt), és Dogály Helén (1810-1865). Dogály György (1795-1855) és Kornis Mária leánya, Dogály Irma (1843-1908) férje tóthváradgyai Kornis Ferenc (1835-1922) törvényszéki elnök, országgyűlési képviselő volt. (75)
Egy 1848. május 31-én Polgáron rögzített választói összeírás záradéka szerint az egyik esküdt Dogály Imre volt. (76)
Görög vonatkozású adalék a XX. századból. Nyíregyházán tevékenykedett angolkisasszony rendi iskolaigazgatóként az 1930-as és 1940-es években egy, a fentebb már említett, tokaji görög családból származó hölgy (immár római katolikusként), akinek ősei már 1658-ban jelen voltak a közeli Tokajban (ezt egy 1873-ban kiállított tokaji anyakönyvi kivonat igazolja). Emanuel Papadémosz görög gyermek 1658. január 18-án született Tokajban: az ő egyenes ági leszármazottja, dr. Szerviczky Margit élete sok tekintetben érdekes, hiszen igen kevés hölgy szerzett a 20. század elején doktori címet. Dr. Szerviczky Margit (Sátoraljaújhely, 1879. február 25 - 1963. augusztus 27., Jászberény) I. B. M. V. (tanárnő, apáca, igazgatónő, író, költő, lapszerkesztő) 84 éves korában hunyt el 1963. augusztus 27-én Jászberényben. Engesztelő szentmise áldozatára Nyíregyházán, Jászberényben és Budapesten került sor. (77)
Az 1940-es erdélyi bevonulást a nyíregyházi huszárezred 2. lovasszázadának tisztikara „*látható*" módon is megörökítette azzal, hogy ezüst cigarettatárcát készíttettek, melynek fedőlapjára felvésették a 4/2. lovasszázad menetvonalát Nyíregyháza-Uglya-Csíkszentmiklós-Nyíregyháza helységnevekkel és az alábbi felirattal: „*Erdély, 4/2. lov. szd., 1940. VII. 2. - X. 12. 1212 km.*" A hátlapon pedig ott látható a század akkori tisztikarának aláírása: „*Mogyoróssy Ödön százados, századparancsnok, v. Gyene Sándor, v. Újhelyi Kázmér főhadnagy, Dadányi Sándor, gr. Königsegg Fiáéi hadnagy, Kállay Ferenc zászlós, Telekessy Géza , br. Urbán Péter, Szaplonczay Lajos , Nemeskéri-Kiss Miklós hadapródok.*" Ez a tárgy is igazolja, hogy a II. világháborús nyíregyházi huszártisztek közé tartozott a régi miskolci görög családból származó dr. Dadányi Sándor, akit a magyar Hadik András 4. honvéd huszárezrednek a II. világháborúban elesett hősi halott tisztjei között is ott találunk. (78)
Gyülvészi Dadányi Sándor dr. (Magyarbél, 1900 — 1944. június 27.) tartalékos hadnagy, majd főhadnagy. A 4/2. lovasszázad szakaszparancsnokaként vett részt az erdélyi mellett a délvidéki bevonulásokban, valamint a 4. huszárezred 1941-es ukrajnai hadműveleteiben. 1944-ben ugyanezen lovasszázad arcvonalmögötti tisztjeként halt hősi halált Lengyelországban. (79)
2000 májusában nyílt meg a Görög Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény felújított állandó kiállítása Nyíregyházán (a püspöki palotában helyet kapott kiállításon megtekinthetőek XVII-XVIII. századi ikonok, ikonosztázion töredékek, ötvös-, liturgikus felszerelésű tárgyak, textilek): a liturgikus ötvöskollekció legértékesebb műtárgyai az 1717-es évszámmal ellátott bedői aranyozott rézkehely, illetve a XIX. századból származó, athoszi szerzetesek keze munkáját dicsérő miniatűr fafaragásokkal díszített keresztek, amelyeket a régi görög kereskedők ajándékoztak a templomnak. (80)
Még egy különlegességre föltétlenül indokolt utalni Szabolcs-Szatmár megye görög vonatkozása okán. Beszterec kiemelt jelentőségű az Árpádkor Magyarországának görög ortodoxiája tekintetében: itt került elő ugyanis egy, a X. század közepén Bizáncban készített, díszes, aranyozott ezüst szenteltvíztartó. A fölső peremén levő görög betűs írás egy rég eltűnt itteni monostor valamikori létét idézi: a jelentősége pedig az, hogy ez a görög feliratos bizánci műremek Magyarország legrégebbi keresztény liturgikus tárgya!

XII. Hazaszeretet

A XVIII. század második felében mintegy 6 ezer görög élt Magyarországon. A XIX. század közepétől a magyarországi görög közösségekre már a természetes beolvadás volt jellemző.
A fenti történelmi tények kapcsán érdemes felidézni Jókai Mór sorait (Fekete gyémántok), amelyekben a magyar polgárosodásban alapvető szerepet vállaló, könnyen asszimilálódó görögökről az alábbiakban ír: *„Derék, élelmes, kedves faj volt az a görög. Ők voltak a szilárd kereskedelem legelső megalapítói Magyarországon", „a görög kereskedő házán lehetett meglátni, minő uraság van az észben és szorgalomban"*, és *„Többnyire nemes emberré lettek s büszkék voltak magyar armálisaikra"*.
A magyarság befogadó lelkülettel adott mindig otthont a hazát kereső betelepülőknek a Kárpát-medencében a Kr. utáni II. évezred egész folyamán

is. Az első diaszpóra görögségének sorsa kiváló példa erre: jó magyarrá váltak ezek a görögök, részt vettek magyar hazánk védelmében, minden szabadságküzdelmünkben. Magyarországi görög közösség a XX. század közepére már nem igen létezett, de léteznek ma is e görög eredetű családok vér szerinti utódai, akik közül sokan őrzik magyarságuk mellett görög elődeik emlékét.

Forr ásjegyzék:

(1) Pecz Vilmos: Zotikos költeménye a várnai csatáról. In.: Századok. 1894. 28. évfolyam. 4. füzet. Moravcsik Gyula: Görög költemény a várnai csatáról. Bp., 1935. Magyar-Görög Tanulmányok 1.; Szabó Kálmán: Újgörög irodalom a felszabadulás előtti Magyarországon. In.: Filológiai Közlöny 1978. 458.; Kulcsár Péter**:** A Corvinus-legenda**.** In.: História. 1993. 1. szám. 16-17.

(2) Obermayer Erzsébet – Horváth István Károly: Makedóniai László. Egy humanista élete és működése a Mohács körüli évtizedekben. In.: Századok 1959. 801.; Janus Pannonius. Magyarországi humanisták. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Klaniczay Tibor munkája. Bp., 1982. 1236-37.

(4) I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631-1648). Szerkesztette Makkai László. Budapest, 1954.

(5) Kerekes György: A kassai kereskedők életéből hamadfél század 1687-1913. Bp., 1913. 87. o.

(6) Petri Edit: A kecskeméti görög kereskedők története a XVIII. században. In.: Cumania III. Historia Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei, szerkesztő Horváth Attila Kecskemét, 1975. 48. o.

(7) Kerekes György: Görögök Kassán a XVII. században. In.: Századok 1911. 368. o.

(8) Sasvári László: A Tokaj térségében élt görögök (és rácok) nyelvi emlékei. ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok 20. (doktori disszertáció). Bp., 1976. 27. o.

(9) Sasvári László: Görög kereskedők Tokajban. In.: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából 4. Sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő. Bp., 2002. 150. o.

(10) Dr. Diószegi György: Kirándulás a tokaji görögök nyomában. In.: Agora. Görög Kisebbségi Kulturális Magazin. 2008 január-február 10-11. o.

(11) Zoltay Lajos: Debrecen város százados küzdelme a görög kereskedőkkel. Debrecen, 1935. 8. o.

(12) Sasvári László: Görög kereskedők Tokajban. In.: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából 4. Sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő. Bp., 2002. 151. o.

(13) Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. 182-186. o.

(14) Feyér Piroska: A szőlő- és bortermelés Magyarországon (1848-ig). Bp., 1981. 180. o.

(15) Surányi Miklós: Egyedül vagyunk. II. kötet. Bp., 1982. 61. o.

(16) Petri Edit: A görögök közvetítő kereskedelme a XVII.-XIX. századi Magyarországon. In.: Századok. 1996. 72. o.

(17) Kerekes György: A kassai kereskedők életéből hamadfél század 1687-1913. Bp., 1913. 86. o.

(18) Dr. Szendrei János: Egy megbukott görög boltos a XVII-ik században. In.: Századok 1888. 533. o.

(19) Dr. Szendrei János: Egy megbukott görög boltos a XVII-ik században. In: Századok 1888. 536. o.

(20) Petri Edit: A görögök közvetítő kereskedelme a XVII.-XIX. századi Magyarországon. In.: Századok. 1996. 101. o.

(21) Füves Ödön: Újabb adalékok a tokaji görögség történetéhez. In.: Antik Tanulmányok II/1955. 260. o.

(22) Hodinka Antal: A tokaji görög kereskedő társulat kiváltságának az ügye 1725-1772. Bp., 1912. 9. o.

(23) Kárpáti László: Ortodox, görög-katolikus és zsidó művészeti emlékek. In.: Műemlékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Miskolc, 1988. 67. o.

(24) Bencsik János: Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII-XX. században. Miskolc-Tokaj, 1993. 216. o.

(25) Dr. Diószegi György Antal — Diószegi Krisztina: A magyarországi Papadémosz-akta … (1658-1963). Tokaj—Szervia, 2008.

(26) Sonnevend Péter: A tokaji görög kereskedelmi társaság belső rendje és 1801-ben elrendelt feloszlatása. In.: Kisebbségkutatás. 1. 1991/1992. 4. 401. o.

(27) Sasvári László tanár: Az orthodoxia Tokajban. In.: Egyházi Krónika. XV. évfolyam 1966/3-4.

(28) Sasvári László—Diószegi György Antal: Az egyház és a vallás jelentősége az első diaszpóra görögségének az életében. In.: Ethnica. Szerkeszti Ujváry Zoltán. Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet. 2005. VII. évfolyam 4. szám 126. o.

(29) Sasvári László-Diószegi György Antal: Az egyház és a vallás jelentősége az első diaszpóra görögségének az életében. In.: Ethnica. Szerkeszti Ujváry Zoltán. Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet. 2005. VII. évfolyam 4. szám 126. o.

(30) Sasvári László: Tokaj ortodox lakóiról. In.: Tokaj Várostörténeti tanulmányok. III. kötet. Szerkesztette Bencsik János. Tokaj, 2002. 293. o.

(31) Sasvári László-Diószegi György Antal: Az egyház és a vallás jelentősége az első diaszpóra görög-

ségének az életében. In.: Ethnica. Szerkeszti Ujváry Zoltán. Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet. 2005. VII. évfolyam 4. szám 127. o.
(32) Juventus regii gymnasii Sátor-Allya-Újhelyiensis scholarum piarum secundum annuum progressum in classes distributa Anno 1836., S. patakini impressit Andreas Nádaskay 4. o.; Juventus regii gymnasii Sátor-Allya-Újhelyiensis scholarum piarum secundum annuum progressum in classes distributa Anno 1841., S. patakini impressit Andreas Nádaskay 3. o.; A kegyes rendű Sátor-Allya Újhelyi királyi középtanoda ifjúságánk érdem szerinti sorozata 1844/45. iskolai év első s másod felében 3. o.; Érdemsorozata a sátoraljaújhelyi három osztályú róm. kath. elemi főtanodába járó ifjúságnak az 1874-75. tanévre. Sátoraljaújhely, 1875.
(33) Sasvári László—Diószegi György Antal: Az egyház és a vallás jelentősége az első diaszpóra görögségének az életében. In.: Ethnica. Szerkeszti Ujváry Zoltán. Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet. 2005. VII. évfolyam 4. szám 127. o.
(34) Bencsik János: Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII-XX. században. Miskolc-Tokaj., 1993. 289. o.; Magyarország múzeumai. Összeállította Balassa M. Iván és Zentai Tünde. Bp., 1996. 113. o.
(35) Sasvári László: Görög kereskedők Tokajban. In.: Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából. 4. Sorozatszerkesztő Eperjessy Ernő. Bp., 2002. 149. o.
(36) Füves Ödön: Újabb adalékok a tokaji görögség történetéhez. In.: Antik Tanulmányok. II/1955. 260. o.
(37) Ulrich Attila: A tokaji uradalom gazdálkodása a XVII. század második felétől a napóleoni háborúk koráig. Tokaj, 2003. 125. o.
(38) Bánkúti Imre: Egy görög kereskedő tevékenysége Kecskeméten és a Délalföldön (Adalékok a Rákóczi-szabadságharc gazdaságtörténetéhez). In.: Cumania. III. Historia Kecskemét. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Szerkesztő Horváth Attila. Kecskemét, 1975. 91-92. o.
(39) Sasvári László tanár: Az orthodoxia Tokajban. In.: Egyházi Krónika. XV. évfolyam. 1966/3-4.
(40) Hőgye István: A görögök szerepe Tokaj város életében a XVIII. században. In.: Borsodi Művelődés. XII/3. sz. (1987.) 56. o.
(41) Sonnevend Péter: A tokaji görög kereskedelmi társaság belső rendje és 1801-ben elrendelt feloszlatása. In.: Kisebbségkutatás. 1. 1991/1992. 4. 402. o.
(42) Dongó Gyárfás Géza: A tokaji görög templom számadói (1798-ban). In.: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoraljaújhely, 1909. 86. o.
(43) Sonnevend Péter: A tokaji görög kereskedelmi társaság belső rendje és 1801-ben elrendelt feloszlatása. In.: Kisebbségkutatás. 1. 1991/1992. 4. 400-402. o.
(44) Sonnevend Péter: A tokaji görög kereskedelmi társaság belső rendje és 1801-ben elrendelt feloszlatása. In.: Kisebbségkutatás. 1. 1991/1992. 4. 400-402. o.
(45) Bencsik János: Kapitalizálódó gazdaság, polgárosodó társadalom. Tokaj népessége 1869-ben. Miskolc, 2003. 98., 99. o.
(46) Dongó Gyárfás Géza: A zempléni nemes hadak 1809-ben. In.: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoraljaújhely, 1909. 166-167. o.; Dongó Gyárfás Géza: A zempléni nemes hadak 1809-ben. Insurgens Nobilis Turma Zempleniensis. Sátoraljaújhely, 1899. 6-7., 28., 33. o.
(47) Sátoraljaújhely Lexikona. Szerkesztette Fehér József elnök. Sátoraljaújhely, 2001. 40. o.
(48) Dr. Pauleczki Ferenc: Tolcsva története. Tolcsva, 1996. 41., 139. o.
(49) Bencsik János: Kapitalizálódó gazdaság, polgárosodó társadalom. Tokaj népessége 1869-ben. Miskolc, 2003. 18. o.
(50) Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. III. kötet. R-Zs. Bp., 1999. 269. o.
(51) dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. (Magyarország monographiája). Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely. Bp. (é. n.) 496. o.
(52) Dr. Diószegi György - Diószegi Krisztina: Adalékok az 1848-49. évi dicsőséges magyar szabadságharc tisztikara görög eredetű hőseinek arcképvázlatához. Bp., 2008.
(53) Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. Bp., 1999. III. kötet 503. o.
(54) Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. II. kötet Bp., 1998-99.
(55) Kossuth Lajos iratai. X. kötet 1883. október 8. Via dei Mille. Turin Szakmáry Donátnak írott levele. Sajtó alá rendezte Kossuth Ferenc. Bp., 1904. 120. o.
(56) Dongó Gyárfás Géza: A zempléni kaszinó törzstagjai 1831-ben. In.: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoraljaújhely, 1905. 178-185. o.
(57) Sasvári László—Diószegi György Antal: Az egyház és a vallás jelentősége az első diaszpóra görögségének az életében. In.: Ethnica. Szerkeszti Ujváry Zoltán. Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet. 2005. VII. évfolyam 4. szám 127-128. o.
(58) Dr. Diószegi György Antal — Diószegi Krisztina: A magyarországi Papadémosz-akta … (1658-1963). Tokaj—Szervia, 2008.

(59) Jelzet: IV-B. 2420. Zemplén vármegye felekezeti anyakönyvei másodpéldányainak levéltári gyűjteménye 1821-1895. Tokaji görögkeleti (görög nem egyesült) felekezeti anyakönyvi másodpéldányok 1827-1847.; Tokaj görög anyakönyvei az 1821-47.évekből – „*Szent Miklós Görög nem egyesült Szent Egyház*" anyakönyvei.
(60) Dr. Diószegi György Antal — Diószegi Krisztina: A magyarországi Papadémosz-akta … (1658-1963). Tokaj—Szervia, 2008.
(61) Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad kiváltságos város története. Nyíregyháza, 1987. 185.
(62) Eckhart Ferenc: Kereskedelmünk közvetítői a XVIII. században. In.: Századok 1918. 370.; Sasvári László – Diószegi György: Görögök névhasználata az első diaszpórában (család- és helytörténeti adalékok tükrében). In.: A Tiszántúli Történész Társaság Közleményei. 2. Debrecen, 2007. 20., 27.
(63) Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad kiváltságos város története. Nyíregyháza, 1987. 188.
(64) Dr. Diószegi György Antal: Emlékőrző tárlat a régi görögök értékteremtéséről. In.: Ellinizmos. Magyarországi Görögök Országos Önkormányzatának kiadványa. 2009 decemberi szám 14.
(65) Kujbusné Dr. Mecsei Éva: Migráció és peregrináció Nyíregyházán (1753-1848). In.: Nyíregyháza Előadások a város újratelepítésének 250. évfordulóján Szerkesztette Frisnyák Sándor. Nyíregyháza, 2003.; Hoffmann Mihály: Nyíregyháza kereskedelme. In.: Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei. Szerk. Hűnek Emil. Bp., 1931. 134.
(66) Dr. Diószegi György Antal — Diószegi Krisztina: A magyarországi Papadémosz-akta … (1658-1963). Tokaj—Szervia, 2008. 21., 24.
(67) Diószegi György Antal: A görögkeleti Szerviczky család. In: Tokaj Várostörténeti tanulmányok. III. kötet. Szerkesztette Bencsik János. Tokaj, 2002. 314.
(68) Sasvári László-Diószegi György Antal: Az egyház és a vallás jelentősége az első diaszpóra görögségének az életében. In.: Ethnica. Szerkeszti Ujváry Zoltán. Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet 2005. VII. évfolyam 4. szám 125-126.
(69) Dr. Diószegi György Antal: Tisztelgő koszorúzás Miskolcon és emlékek Gyöngyösön a hellén műveltség jegyében. In.: Ellinizmos. Magyarországi Görögök Országos Önkormányzatának kiadványa. 2009 novemberi szám 16.
(70) Vasvári Pál Múzeum (Tiszavasvári). Jelzet: IV-B. 2420. Zemplén vármegye felekezeti anyakönyvei másodpéldányainak levéltári gyűjteménye 1821-1895. Tokaji görögkeleti (görög nem egyesült) felekezeti anyakönyvi másodpéldányok 1827-1847.; Tokaj görög anyakönyvei az 1821-47.évekből – „*Szent Miklós Görög nem egyesült Szent Egyház*" anyakönyvei.
(71) Dongó Gyárfás Géza: a tokaji görög templom számadói (1798-ban). In.: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoraljaújhely, 1909. 86.
(72) Dr. Diószegi György Antal - Diószegi Krisztina: Görögök a magyar nemesség soraiban. In.: Istros. Görög-Magyar Folyóirat. A Görög-Ciprusi-Magyar Baráti Társaság Egyesület lapja. 2009/1. 17.
(73) Dogaly-családfa a Vasvári Pál Múzeum (Tiszavasvári, Kálvin u. 7.) állandó kiállításán.
(74) Jelzet: IV-B. 2420. Zemplén vármegye felekezeti anyakönyvei másodpéldányainak levéltári gyűjteménye 1821-1895. Tokaji görögkeleti (görög nem egyesült) felekezeti anyakönyvi másodpéldányok 1827-1847.; Tokaj görög anyakönyvei az 1821-47.évekből – „*Szent Miklós Görög nem egyesült Szent Egyház*" anyakönyvei.
(75) Családfa ábrázolás a Vasvári Pál Múzeum tárlatán (Tiszavasvári).
(76) Bene János: Polgár 1848-1849-ben. In.: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv. 18. Nyíregyháza, 2008. 264.
(77) Dr. Diószegi György Antal — Diószegi Krisztina: A magyarországi Papadémosz-akta … (1658-1963). Tokaj—Szervia, 2008. 106.
(78) A nyíregyházi huszárok. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 31. Nyíregyháza, 1991. 80., 112., 142.
(79) Nyíregyházi huszárok hadinaplója. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai. 35. Nyíregyháza, 1993. 71. (138. jelzet)
(80) Kovács Ágnes: A hit ikonjai. A nyíregyházi Görög Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény. In.: Új Ember. Katolikus hetilap. 2008. 02. 17. LXIV. évfolyam 7. 3105.

Dr. Diószegi György Antal

A magyarországi görögök genealógiai kutatása

I. Bevezető

Fontos rögzíteni, hogy Bizánc 1453-as eleste után, a 15-19. század folyamán, a török hatalom alá került területekről több ezer görög család lelt új hazára Magyarországon: a történettudomány első diaszpóra néven tartja számon ezt a társadalmi csoportot. A hazájukból eljönni kényszerülő görögök sok évtizedes munkával új esélyt teremtettek maguknak, mely pár évtized múltán igen komoly eredményt hozott: kezdetben évtizedeken át vásározó életmód mellett sátoros kereskdelmet, majd bolti kereskedelmet folytattak (kezdetben bérelték a boltot, majd arra törekedtek, hogy saját tulajdonú boltot vehessenek).
A több hullámban érkező első diaszpóra görög kereskedőinek fénykora a 18. század volt: 4%-os, vagyis tisztességes keresztény haszonnal végzett kereskedelmi tevékenységet folytattak: a pénzkölcsönzés tekintetében is ezt volt gyakorlatuk (a 4%-nál magasabb kamatot uzsoraként értékelték), és ezt olyan komolyan vették, hogy a 4-es számot pecsétjeiken és kereskedőházaikon is feltüntették.

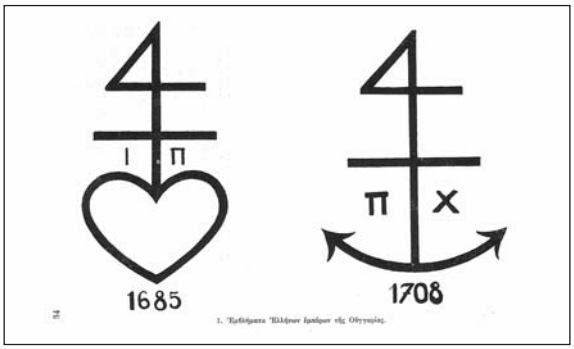

A görögök kompániakereskedelmet folytattak, tehát jellemző volt rájuk a társas vállalkozás: jellemzően legalább két-három kereskedő társult bizonyos munkamegosztással. Az egyikük beszerezte az árut, a másikuk a helybeni kereskedést folytatta, harmadik társuk pedig szekerező vándorkereskedőként járta a környező falvakat. Az áruszállítások biztonsága érdekében többen szövetkezve karaván alkottak, és fegyveres kíséretet biztosítva indultak távolsági kereskedelmi útjaikra. A görögök évszázados működése kicsiben kezdődött a 16. században, és a következő századra már igen nagyban folytatódott, melynek az igazi gyümölcsei a 18. századra értek be.
Nagyjából 400 görög kereskedőcsalád és leszármazottaik neve ismert a 17-19. századi Magyarországon. E családok kutatása sokrétű föltárómunkát igényel.
Takáts Sándor már több mint száz évvel ezelőtt megírta, hogy Bécsben, az osztrák-magyar közös pénzügyi levéltár anyagában megtalálhatóak a 17. századi debreceni görög kereskedők és kalmárok kiváltságlevelei (a Hungarica osztályon): egy nemzetközi kutatás fontos eredményekre találhat. (1)
A 20. század elejének magyar és a görög kutatói együttműködésére pedig jó példa, hogy Érdújhelyi Menyhért az athéni rektor, Lambros felkérésére Magyarország és Görögország kereskedelmi kapcsolatainak történetét kutatta (Kovács Márton: Egyház, politika és etnikum a kanadai prérin. In.: Mályusz Elemér emlékkönyv. AK., Bp., 1984. 226. o.)

II. A pesti görög Tialios Fülöp, a magyarországi görög családok genealógiai kutatója

A 19. században Kozaniból Pestre költöző görög Tialios-család egyik tagja volt az első genealógiai kutatója a magyarországi görög családok származástörténetének.
A pesti görög Tialiosz-család kezdettől fogva részt vett a magyar irodalmi és néprajzi életben: „*Görög*

*lapok a magyar tud. akadémiáról. Az athenei „*Akropolis*" s a konstantinápolyi „*Epitheorisis*" című napilapokban jó közlemények szoktak megjelenni hazánk irodalmi és kulturmozgalmairól. E leveleket a pesti görög egyház lelkésze, Gogosz Gergely archimandrita és Tialiosz György tanár írják. Az utóbb idézett lap egyik közelebbi számában a magyar tud. akadémia múlt évi működése van rokonszenves hangon ismertetve.*" (2)

A család legjelentősebb genealógiai kutatója, **Tialios Fülöp** (Budapest, 1880. október 24-1944. december 22., Dachau) a tanulmányait Budapesten végezte: ezt követően „*másfél éven át Görögországban folytatott nyelvészeti és hittudományi tanulmányokat*". Visszatérve jogi tanulmányokat folytatott: ügyvédjelöltként is dolgozott, majd a „*Magyar-Görög Kereskedelmi Kamara főtitkára, görögországi lapok tudósítója, a belügyminisztérium és a budapesti görög követség hiteles tolmácsa"* volt. (3)

Ez utóbbi adat szintén a diplomáciai kapcsolatrendszer miatt kiemelten fontos. Az 1944. október 15-én sikertelen kiugrási kísérlet utáni nyilas hatalomátvételt követően Tialios Fülöpöt letartóztatták a németek, és 1944. november 14-én már a dachaui koncentrációs táborban volt rab. Öt héttel később hunyt ott el. (4)

Kutatói munkásságát elősegítette, hogy Tialiosz Fülöp kántor 1930-tól a görög egyházközség titkáraként is tevékenykedett. Az 1930-as években a pesti görög egyházközség görög nyelvű anyakönyveiből nyerte ki az adatait: kutatásait a régi magyarországi görög családok leszármazottainak megbízása alapján végezte.

Az 1930-as évek elején sok adatot szolgáltatott a Pesti Görög Kereskedők Kompániája története tekintetében Bevilaqua Borsody Béla és Mazsáry Béla részére, a **„***Pest-budai kávéházak – Kávé és mesterség 1535-1935 Művelődéstörténeti tanulmánykötet*"-ük megírásához. (5)

III. Görög alapítású egyházközségek Magyarországon

A régi magyarországi görög kereskedőket nem pusztán a haszonelvűség vezette, hanem a hit- és az identitásőrzés: a közösségi élményt alapértéknek tekintették, így a görög ortodox vallás és a templom, valamint az iskoláztatás és az anyanyelv megőrzése is igen nagy jelentőségű volt az első diaszpóra görögsége számára. A hitélet mellett a görögök törekedtek arra is, hogy utódaik megőrizzék az anyanyelvüket, kultúrájukat: ennek egyik fontos színtere volt a görög egyházközségi lét megszervezése és a görög templom fölépítése.

A vallás az első diaszpóra görögsége körében alapvető összetartó erőt jelentett. Balassagyarmat, Békés, Diószeg, Gyöngyös, Karcag, Kecskemét, Léva, Miskolc, Nagykanizsa, Nagyvárad, Nagyszombat, Nagyszeben, Pest, Sopron, Szentes, Tokaj, Ungvár, Vác és Zimony görög közösségei templomot vagy kápolnát építettek: a 18. században 35 görög egyházközség jött létre Magyarországon. A 18. század végén 17 iskolát (ebből egy pesti tanítóképzőt) építettek közadakozásból: Belényes, Békés, Eger, Gyöngyös, Győr, Gyula, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Miskolc, Komárom, Nagyvárad, Pest, Tokaj, Oravicza, Újvidék, Ungvár és Vác görög iskolái fenntartották az identitást e közösségek ifjú tagjaiban.

A görög alapítású egyházközségek napjainkban is fönnmaradt anyakönyveinek kutatása alapvető jelentőségű.

Tokaj kiemelt jelentőségű a magyarországi görögkutatásban: a legelső magyarországi görög egyházközség itt jött létre a 17. század közepén. Egyetlen tokaji görög család birtokában maradtak fönn anyakönyvi kivonatként bizonyítékok a 17-18. századi tokaji görög anyakönyvezésre. A görögországi (Kozani melletti) Servia városából érkezett az 1650-es években Tokajba a görög Papademos Charis, akinek leszármazottai Szerviczky-néven folyamatosan a 20. századig jelen voltak Tokajban és Nyíregyházán.

Először Lengyelországban Lvivben (Lvov; Lemberg) kereskedtek a görög közösség tagjaiként, és aztán a 17. század első felében költöztek a befogadó lelkületű Magyarországra: a tokaji aszúval való lengyelországi borkereskedelmi tevékenységük miatt használták (a görög szülővárosukat nevükben megőrző, „*lengyeles*" névhasználatból magyarosított) „*Szerviczky*" családnevet. A Papademos Charis/Szerviczky-család 1658-ban Hajdúböszörmény, 1676-ban Hajdúdorog, 1700-ban Tokaj, 1727-ben és 1747-ben újra Hajdúdorog városokban tartózkodott. Ezen települések közül azonban egyedül Tokajban volt már görögkeleti anyakönyvezés a 17. században. E

tokaji görög család anyakönyvi kivonata 1658-ból igazi különlegesség, mivel ez a legrégebbi fellelt magyarországi görög anyakönyvi irat!

A Charis/Szerviczky-család jogállása eltért a többi korabeli magyarországi görög státusától: 1658-ban már magyar nemességgel rendelkeztek, 1690-ben pedig címeradományozásban részesültek, ami a görögök tekintetében példa nélkül álló ebben az időben.

A Charis/Szerviczky-családra vonatkozó anyakönyvi kivonatok azokból az 1873. február 1-én Tokajban készült anyakönyvi kivonatokból származnak, amelyeket az akkori miskolci görögkeleti ortodox lelkész, Margó Emílián készített. Az anyakönyvek tanúsága szerint 1747-ig az anyakönyvezésekkor a „*Papademus Karisi (Karisch), alias Szerviczky*", ezután pedig a charisi, karisi nevet nemesi előnévként használták. Az elveszett anyakönyv megtalálása új lendületet adhatna a hegyaljai görögség egyházi és társadalmi közösségi kutatásának, rokoni kapcsolatrendszerének feltárása révén. Jó példa erre a meglévő, és már hivatkozott anyakönyvi kivonatokban található adatok fontossága: a tokaji görög házaspár, Charis/Szerviczky Mihály és nemes Panajoty Anna 1700. augusztus 3-án született fia, Charis/Szerviczky Gábor keresztapja a tokaji görög Agóra Antal; majd pedig e Charis/Szerviczky Gábor és Kondoruszi/Kondorossy Erzsébet 1727 februárjában született fia, Charis/Szerviczky Ferenc keresztapja nemes Constantin Pál volt. Charis/Szerviczky Ferenc és (a szintén görög) nemes Pusztay Zsófia fia, Charis/Szerviczky Márton 1769-ben vette feleségül a szintén görög Demeczky Baziliát: Kozmász tokaji görögkeleti pap adta össze őket; esküvői tanúik pedig Kondoruszi/Kondorosy György és Kondi János tokaji görög lakosok voltak. Mindkét keresztszülő és tanú görög családja is jelen volt Hegyalján a 17-19. században. (6)

A fenti 17. századi tokaji Papademos Charis/-Szerviczky-család Magyarország legdokumentáltabb görög famíliája: 1658-tól 1963-ig folyamatosan, nemzedékről nemzedékre vonatkozóan anyakönyv kivonatokkal igazolt családtagjai révén igazi kuriózumot jelentenek a magyarországi görgök genealógiájában. Irataik azért is fontosak, mert évszázadokon átívelő módon még görög rokoni körükre is tartalmaznak adatokat.

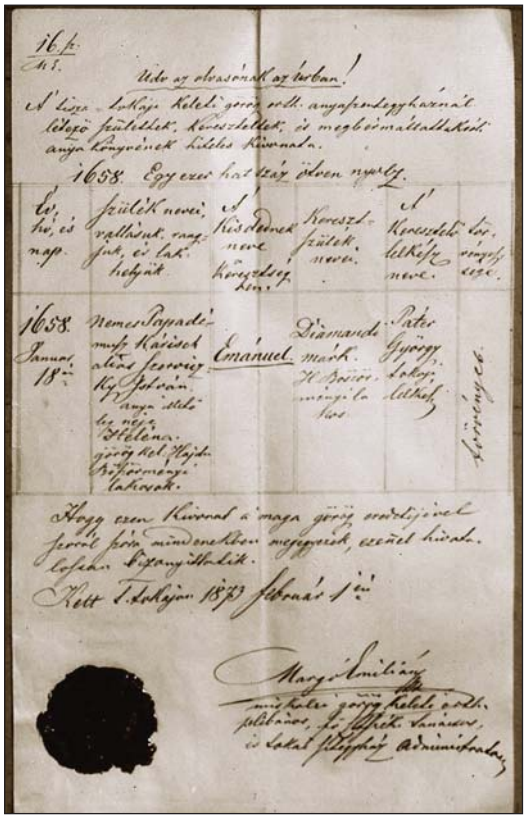

A tokaji görög anyakönyvek rejtélye

Egy különös rejtély is fűződik a régi tokaji görögség múltjához: a 17-18. századi tokaji görög egyház anyakönyveinek sorsa a mai napig feltáratlan. A tokaji nem egyesült ortodox görög egyház anyakönyvei az első világháború idejéig a miskolci görög alapítású egyházközség őrizetében voltak, ám az 1918-19-es viharos időkben nyomtalanul elkallódtak. 1943 táján a miskolci görögkeleti magyar egyház úgy tudta, hogy a tokaji görögkeleti egyház anyakönyveit Karlócára vitte magával egy görögkeleti lelkész. Bízom benne, hogy egyszer majd előkerülnek ezek a tokaji görögkeleti anyakönyvek, hiszen ez alapvető fontosságú forrást jelentene a görögök tokaji közösségének további kutatása szempontjából.

A Sátoraljaújhelyen lévő megyei levéltár viszont ma is őrzi a tokaji görögkeleti egyházközség (akkori nevén: „*Görög nem Egyesült Parókia*") 1827-1847 közötti anyakönyvi másodpéldányait (születési, házassági, halotti anyakönyvek), valamint 1885-ből még a születési, házassági és halotti anyakönyveket is. Az anyakönyvek magyar nyelvűek, azonban a lelkészek görög nyelven is aláírták. Az 1827-1847 közötti időszakból megvannak az egyházközségi pecsétlenyomatok is. Fontos kutatási anyag ez, hiszen e görög egyház

illetékessége nemcsak Tokajra, hanem egész Zemplén vármegyére is kiterjedt: az észak-zempléni Sztakcsinból származó személyekre vonatkozó anyakönyvi bejegyzések is találhatóak benne; sőt, található az anyakönyvekben sok bejegyzés a Szabolcs vármegyében és Hajdúkerületben lévő települések görögkeleti lakosairól (pl. Rakamaz, Nyírtass, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, Tiszanagyfalu). A származási hely feltüntetése ez utóbbi esetekben leginkább a lakóhelyet jelentette, hiszen e térségben Hegyalja kivételével nem volt igazán jelentős a görögkeleti közösség: e tájékon a szórványban élő görögkeletiek lelki gondozását is leginkább a tokaji ortodox lelkész látta el. (7)
A tokaji görög anyakönyvek forrásértéke azért különösen nagy, mert a hegyaljai tágabb térség görögségének családtörténete és közösségtörténete minden korábbinál teljesebb földolgozását tesz lehetővé.
Föltehetően más görög katolikus levéltári anyagok között is rejtőzhetnek a magyarországi görögökre vonatkozó iratok.

Miskolc görögségének kutatása a magyarországi görögök egyházi anyakönyvei tekintetében különösen fontos adattárat képez. Dr. Baán István görög katolikus lelkész (a miskolci egyetemen a vallástörténet tanára volt) fordította magyar nyelvre 1977-ben a Hermann Ottó Múzeum megbízásából a múzeum birtokában lévő miskolci görög egyházközségi anyakönyveket: a cél a kutatások megkönnyítése volt (nyilvántartási szám: HOM. HTD. 77.89.1.). Az eredeti anyakönyvi anyag I. kötete az 1726-1863. közötti évek házassági, keresztelési és halálozási adatait tartalmazza: megtalálható benne az 1728-68. között nem Miskolcon kötött házasságok, az 1763-1868. között Miskolcon kötött házasságok, az 1760-1862. közötti keresztelések, és az 1726-1863. közötti halálozások anyakönyve is. Rendkívül fontos forrásmunka a miskolci görögök családtörténeti adatai okán.

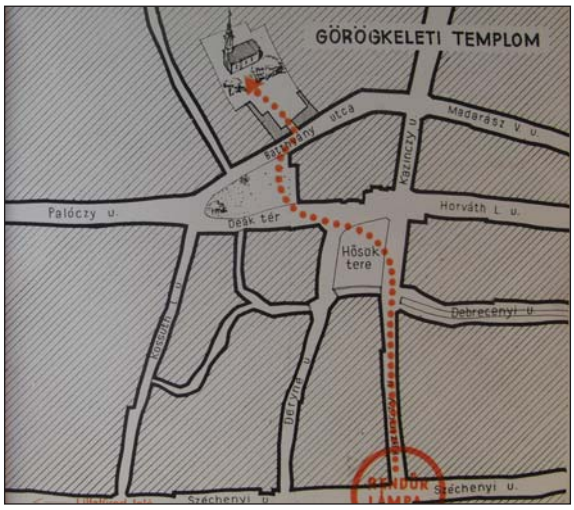

Magyar Országos Levéltár a „*Görög nem egyesült osztály*” 1785-ös „*pópa*” összeírás, C 77. 165. csomó számos fontos személyes adatot tartalmaz a korabeli görögökről.
Az **Országos Széchényi Könyvtár partecédulái** szintén rendkívül fontos kutatási anyagot képeznek, mivel a rokonsági kapcsolatok széles hálózatát van mód megismerni ezek révén.

IV. Kőbe vésett adathordozók

Síremlékek

Itt érdemes rögzíteni, hogy a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság síremlékkutató munkacsoporttal is rendelkezik.
A „*kőbe vésett adathordozók*” közül leginkább a városaink sírkertjeiben napjankban is fellelhető görög föliratos sírkövek jelentősége kiemelt: ezek többnyire nem pusztán az elhunyt nevét és személyes adatát, de a szülő nevét és a görögországi származási helyét is tartalmazza.
A „*Tabáni temető*”-be temetkeztek a régi görög családok közül a morodai Nikák, a Procopiusok (ez utóbbi család sírboltja az Újköztemetőben található). (8)
A tabáni temető a 18. század végétől 1885-ig volt használatban. (9)
A régi görögök síremlékei fellelhetőek számos városunkban ma is a régi görög templom falában.
Pesten az egyszerűbb görögöket a Váci út és Lehel út között fekvő kőfallal körülvett egykori köztemető egyik részét képező szerb, ún. illyr temetőben temették el, a tehetősebbeket pedig a Petőfi téri görög templom kertjében helyezték örök nyugalomra. 13 görög nyelvű sírfelirat még ma is található a templom körül. A Helytartótanács 1790. június 22-én engedélyt adott a görögöknek, hogy külön templomot építsenek, ahol görög nyelven folyik a liturgia. Az ezután következő néhány évben a görögök részéről törekvés indult meg a szerbektől való teljes függetlenség kivívására. Többek között felmerült a külön temetkezés kérdése is. A görögök 1800. IV. 14-én kérvényt írtak a görög származású Dionisziosz Papajannuszisz (másként Popovics Dénes) budai szerb püspökhöz. Fő érvük az volt, hogy ha a

szerbeknek joguk van a templomuk körül temetkezni, akkor őket is megilleti ugyanez a jog. A püspök május 28-i levelében javasolta a görögök kérésének teljesítését. Levelének bevezetésében felsorolta a görögkeletiek temetkezésére vonatkozó rendeleteket. Mária Terézia egészségügyi okok miatt megtiltotta nekik a nyílt koporsóval való temetést és az ezzel járó halottcsókolgatást, valamint a templom körüli kripták létesítését. Az egyszerűbb görögök temetése továbbra is a régi szerb temetőben folyt egészen a Kerepesi temető 1849. évi megnyitásáig. Ettől kezdve a szegényebb görögök e temető szerb parcellájába temetkeztek, a gazdagabbak pedig a temető északi falánál fekvő kriptákban nyertek elhelyezést. Ez utóbbiak közül tizenkettő görög sírfelirattal van ellátva. A szerb parcella evakuálásával a görög halottak sírjai is eltűntek. (10)

Van olyan görög síremlék a Fiumei úti sírkertben, ami jogszabályi védelem alatt áll. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény alapján született az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet, mely mellékletének „*BUDAPEST I. KATEGÓRIA*" részében „*Lyka Anasztáz síremléke*" is szerepel: ez az öntöttvas mauzóleum a Fiumei úti temetőben, kora eklektikus stílusban készült 1870 körül.

Budapesten a mai magyarországi görögök hagyományőrzésének fontos eredménye, hogy 2009 októberében a budapesti Fiumei úti temető bal oldali falsírboltja részén sor került tizennyolc görög síremlék felújítására: ez a Görög Külügyminisztérium adományából a Makedón Kulturális Egyesület szervezésében valósult meg. E felújítás révén ismét olvashatóvá váltak az ott nyugvó görög családtagok nevei.

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság síremlékkutató munkacsoportjának tagja vagyok 2009 októberétől (a társaság titkáraként): e minőségemben is többször ismertettem temetői emlékséta keretében az első diaszpóra a Fiumei úti sírkertben.

A vidéki városainkban lévő görög sírok szintén fontos adathordozók a régi görög családokról.

Balassagyarmat ortodox anyakönyvében 1792-től szerepelnek olyan bejegyzések, hogy eltemetve lett az adott személy a **„***mi temetőnkben***"**. A görögkeleti temetője a Patvarci, Dózsa György és a Báthory utca által határolt területen fekszik, ma már alig felismerhető állapotban. Területe egy 1863. évi felmérés szerint 600 négyszögöl volt. Régi, 18. századi sírkövei közül kettőt beépítettek az ortodox templom hátsó falába. A gyarmati görögök közt is élt az a szokás, hogy egyes halottaikat a templomban, illetve körülötte temették el. Ez még 1825-ben is előfordult, jóllehet a Helytartótanács többször tiltotta ezt.

Dunaföldvár görög alapítású temploma 1788-ra felépült, de torony nélkül: 1793-ban szentelte fel a budai ortodox püspök a Szentlélek eljövetele (Pünkösd) tiszteletére. A tornya 1828-ban épült fel. Az ikonosztáz képei görög feliratúak. A dunaföldvári ortodox templom oldalában számos sírkő található görög nevekkel: ez is bizonyítja, hogy főként a görög kereskedőknek köszönhette felépülését.

Eger ortodox templomkertjében tucatnyi görög sírkő őrzi az ottani görög családok emlékét.

Gyöngyös temetőjében („*Középső temető. A Felsővárosi temető déli része; az ún. Vasöntöde úti temető*" XI. szakasza: régi görög temető rész; Bornemissza Gergely utca) egy görög sírkő töredéke került elő 2010. január 15-én. Horváth László „*Adatok a gyöngyösi temetők kultúrtörténetéhez*" címet viselő tanulmányában (Agria. 31.-32. Az Egri Múzeum Évkönyve. Annales

Musei Agriensis. 1995-1996. 198. o.) ismertette a gyöngyösi görög sírköveket: ennek eredményeként három nagyméretű, görög feliratos sírkereszt önkormányzati rendeletben kapott jogi védelmet (Gyöngyös Város Képviselőtestületének az épített és a természeti környezet helyi jelentőségű értékeinek védelméről szóló 32/1999. (X.25.) KT. számú rendelete és az ezt módosító 8/2000. (III.28.), 24/2001.(VI.25.), 22/2003. (IV.23.), 49/2005. (X.24.) és 23/2007. (VI.29.) KT. számú rendeletek egységes szerkezetbe foglalt szövege 1. számú melléklet).

Győr (volt) ortodox temploma falában is van két görög nyelvű sírfelirat. A győri feliratok egy Thesszalonikiben megjelenő folyóiratban megjelent német nyelvű tanulmány függelékében közlésre kerültek.

Hódmezővásárhely Jókai utcai temetőjében (nagyjából egy kis területen) több görög család síremléke található. A régi ortodox része lehetett ez a temetőnek: fontos kiemelni Konstantin Gyula fekete márvány síremlékét, ami ma is őrzi e jelentős személyiség emlékét! Hódmezővásárhely egyik legfontosabb és megőrzendő (felújítandó) görög emléke is itt található: a görög Szilárdy-Lotta temetkezési kápolnát különösen értékessé teszik a bejárata fölött és hátsó falában lévő görög föliratos márványtáblák.
Ez az épített örökség több műemléki gondoskodást igényelne!

Jászberény görög közösségének emlékét máig is őrzik a fennmaradt 19. századi síremlékeik: ezen 1813-1885 közötti időből fennmaradt tíz vörösmárvány sírkő mindegyike magyar felirattal ellátott. (11) Jászalsószentgyörgy temetőjében találtak egy görög sírt: a Domotsai-családból való elhunyt itteni síremléke tudomásunk szerint a legújabb adat. (Ez azért is lényeges, mert a közeli Jászberényből ismert a görög Domotsai Mária 1833-ban emelt sírköve.)

Karcag északi részén található a görög temető: itt nyugszik a görög eredetű Popovics János, aki 1861-ben magyarra fordította a görög ortodox liturgiát.

Kiskőrös temetőjében Petőfi Sándor dajkájának sírja közelében két görög kereskedő síremléke is megtalálható 1790-ből. (12)

Komárom tekintetében igen nagy a jelentősége a templomkertekben lévő görög síremlékeknek: sokszor nyújtanak segítséget a magyarországi görögök eredetkutatása szempontjából (szinte mindig föltüntetik a görögországi származási helyet is e görög föliratos síremlékek). A komáromi görögkeleti templom jobb oldalánál tucatnál is több (18-19. századi) görög föliratos síremlék emlékezteti az arra járó utazót a hajdani görögökre. A sokak által szerbnek tekintett szentendrei Dumtsa Jenő görög eredetű családjának fontos bizonyítékai a görög föliratos komáromi Dumtsa-síremlékek.

Miskolcon a Deszkatemető mögött volt a temetkezési helyük, mely még az 1920-as években is létezett, bár ekkor már használaton kívül. A miskolci görög templom Közép-Európa egyik legnagyobb, legszebb görögkeleti temploma. A templom mellé iskola, ispotály és parókia is épült, a telek ezenkívül temetőként is szolgált, ma is több szép vörösmárvány síremlék látható mellette. A templom kertjében szépen faragott 18-19. századi görög feliratos sírkövek állnak a fal mellett. (13)

Ráckeve görög nyelvű síremlékei is publikálásra kerültek 1959-ben: szám szerint hat (kommentár nélkül). (14)

Szentendre Fő terén lévő ortodox temploma bejáratánál lévő görög nyelvű sírkővön ez a fölirat olvasható: „ *Itt nyugszik a megboldogult, Úrban*

elpihent Tolojanni Demeter, Hüpészkhiász városából. Élt 48 évet. Elhunyt pedig az 1759. évben, április 24-én, Szentendrén." Ő váci illetőségű volt.

Tiszafüred Örvényi úti temetőjében található a bihardiószegi görög kereskedőcsaládból származó Kiss Pál (1809–1867) honvédtábornok síremléke, aki 1848-1849-ben a szabadságharc egyik kiemelkedő hőse, legendás alakja volt: különösen nagy hírnevet szerzett az általa vezetett vakmerő szuronyrohamok hőseként.

Tokajban található a görög charisi Szerviczky-család egyik utóda, idősebb Szerviczky György (1770-1833) igen gazdag földbirtokos, postabérlő és kereskedő vörös márvány síremléke a tokaji görög templom hátsó, keleti falában.

Tolcsva temetőjében található egy görög sír, melyen az elhunyt családneve olvasható: Margareth. Az itteni római katolikus templom udvarán pedig két Constantin-síremlék található. A Constantin-családnak Tolcsván voltak jelentős szőlőbirtokai, pincéi 1945-ig.) Tolcsva templomkertjében nyugszik Constantin Géza (1873-1928) és dr. Bacsinszky Istvánné Constantin Felícia (1895-1923).

A **magyarországi görög sírfeliratok** jelentős része hozzáférhető a szakirodalomban. Publikálásra kerültek 1959-ig a pesti, kecskeméti, komáromi, miskolci, szentendrei, váci és egri sírfeliratok. Két szakirodalmat fontos kiemelni. Prosser Piroska „*Görögök sírfeliratai magyarországi temetőkben*" (Magyar-Görög Tanulmányok 19. Bp., 1942.) és Füves Ödön „*Görög sírfeliratok Magyarországon*" (Thessaloniki, 1966.) című füzetei jelentős adattárat jelentenek napjaink kutatóinak is.

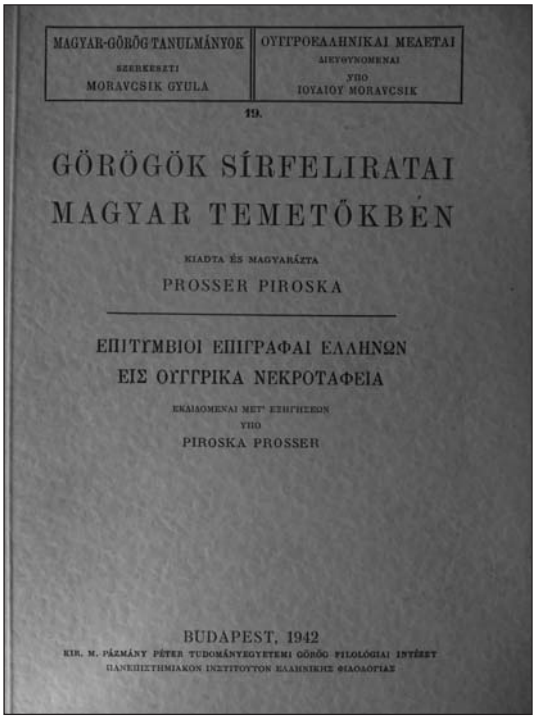
MAGYAR-GÖRÖG TANULMÁNYOK
SZERKESZTI
MORAVCSIK GYULA

ΟΥΓΓΡΟΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ
ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΑΙ
ΥΠΟ
ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΟΡΑΥΤΣΙΚ

19.

GÖRÖGÖK SÍRFELIRATAI
MAGYAR TEMETŐKBEN

KIADTA ÉS MAGYARÁZTA
PROSSER PIROSKA

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΕΙΣ ΟΥΓΓΡΙΚΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑΙ ΜΕΤ' ΕΠΙΓΗΣΕΩΝ
ΥΠΟ
PIROSKA PROSSER

BUDAPEST, 1942
KIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEMI GÖRÖG FILOLÓGIAI INTÉZET
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

A fenti közlések többsége a sírfeliratokat kiegészítő vagy magyarázó szöveg nélkül közli. Az egriek esetében viszont bőséges magyarázatokat is fűztek a feliratokhoz, bár így sem oldották meg mindegyikük összefüggéseit, titkát. Vegyünk egy példát: „*A szerzeteskolostor nagy dicsősége, Meletiosz Michalidész tiszteletreméltó teste (tekintete?) most holtan fekszik itt*" (15)
Magyarázat nincs hozzá: ez a sír egy szerzetespap sírja, aki 1780-1783 között Miskolcon is működött.
Ugyanígy közzétételre került: „*A kanizsaiak által egykor görög temetőnek nevezett sírkertben, mely a katolikus temető bejárata és a Budapest felé tartó vasúti pálya között feküdt, néhány évvel az 1960. évi evakuálás előtt, két, addig ismeretlen görög sírfeliratot sikerült találnunk, amelyeket időközben közzétettünk. Az egyik sírkő kétségtelenül az ifjabb Axenti János sírja felett állt, a másik pedig az összeírásokból már ismert, Kozániból származó Axenti Charis sírját jelezte.*" (16)

Oltáralapok

Különleges kutatási területet jelentenek a magyarországi görög alapítású ortodox templomokban lévő oltárasztalok: fontos adatokat tartalmaznak az adományozójukról, aki egyben a helyi görög közösség legjelentősebb személyisége is volt!

Békés görög alapítású ortodox templomában található Magyarország legrégebbi görög oltárasztala. A pesti Petőfi téri görög templom (1800., Thomas Japaides, másként Jappa Tamás), Tokaj (1804., idősebb charisi Szerviczky György) és Gyöngyös (1811., Jappa-fivérek) görög templomainak oltáralapjaihoz képest eltérés, hogy amíg ott kizárólag az adományozókra vonatkozó fölirat olvasható (bármiféle szakrális ábrázolás nélkül); addig itt, Békés görög alapítású templomában egy szívből kinövő kereszt díszíti az oltáralapot, és a görög fölirat (az adományozó nevével, származási helyével, az adományozás idejével) az oltáralap oldalsó szélein került elhelyezésre. Az oltárasztal görög felirata szerint Dimitriosz Papageorgiou (másként Papp Demeter) adományozó révén 1788-ban készült el (tehát ez még jóval korábbi is az előző kettőhöz képest): „*Ez a szentasztal felajánltatott a békési Boldogasszony Szentséges Istenszülő templomnak a Kozáni görögországi városából származó Dimitriosz Papageorgiou szarvasi lakos által az ő emlékezetére 1788.*" (E magyar fordítás a templomban egy képkeretben látható.) (17)

Gyöngyös görög temploma oltárasztalának padlóba süllyesztett márványlapja kiemelkedő érték: e görög templom 1811-ből való díszes lábakon álló vörösmárvány oltárasztala padlóba süllyesztett márványalapjának görög felirata tanúskodik az adományozókról: a Kasztóriából származó görög testvérek, Jappa Tamás és Jappa Theocharis voltak az adományozók, akik ezt mintegy a szüleik emlékezetére is a gyöngyösi görög közösségnek adományozták (az 1800-as évek elején Jappa Theocharis a pest-budai görögök között is tevékenykedett). A gyöngyösi oltárasztal formai és esztétikai tekintetben rokonítható a tokajival, melyet idősebb Charis/Szerviczky György (1770-1833) 1804 augusztusában adományozott a tokaji görög templom számára. (18)

Pest Petőfi téri görög temploma oltárasztalának padlóba süllyesztett márványlapján olvasható az az 1800-ból való görög felirat, mely egyszerre tanúskodik a pesti görög egyházközség görög alapítóiról, hitőrzésük mélységéről, és legjelentősebb korabeli görög vezetőjükről: „ *A legnagyobb tiszteletnek örvendő Thomas Japaides, a mi minden akadályt leküzdő vezetőnk, és e Szent Asztal méltassa Isten halhatatlan dicsőségét. 1800.*". Ez egyben azt is jelenti, hogy Jappa Tamás az eddig ismert egyetlen olyan magyarországi görög, akinek a nevéhez két görög föliratos oltáralap elkészíttetése is fűződik! (19)

Tokaj görög templomának oltárasztalát idősebb charis Szerviczky György (1770-1833) 1804 augusztusában adományozta a tokaji görög templom számára (1996 augusztusa óta Nyíregyháza magyar ortodox kápolnájában található).

Emléktáblák

Hódmezővásárhely görög alapítású temploma toronyépületének főbejárata belső terének bal oldalán márványtáblára vésték a támogatók neveit.

Kecskemét görög templomában a szószék alatti nagy méretű márványlapon szintén szerepelnek a jelentősebb görögök nevei, akik a templomépítés során komoly adományokat tettek.

Pest Petőfi téri görög templomában több emléktábla is őrzi a régi görögök legjelentősebbjeit.

Szentes görög templomában is márványtáblára vésték a fontosabb görögök neveit.

V. Magyar nemességet szerző görögök

A 15. század közepétől kezdve a szülőföldjüket elhagyni kényszerülő görögök új hazára leltek a befogadó lelkületű magyarság körében. Már a 15. századból van adat görög eredetű nemesekre Magyarországon.
A 17. századi magyarországi görögök történetéről szót ejtve főként kereskedelmi tevékenységüket említik a történelmi írások, mivel ebből a századból való magyar nemesi armális még igen ritka volt a Magyarországon élő görögök körében**.** Néhány azonban ismert: a komáromi Monaszterlyek 1648-ban; az erdélyi Otzaniczai Tamás görög kereskedő 1671-ben; és itt említenénk még a székellyé lett görög csíktapolcai Xantus-családot is.
A magyar nemességet szerző görögök a nemes családok genealógiai gyűjteményeiben kutatandóak. A földbirtokot, majd pedig magyar nemességet szerző görög eredetű kereskedők a helyi görög közösségtől jogi értelemben elkülönültek: jogállásuk megváltozott, már nem a nagykereskedőkhöz, a kompániához, hanem a nemesi vármegyéhez tartoztak. De azt fontos hangsúlyoznunk, hogy mindvégig megtartották görögkeleti hitüket, görög származás- és közösségtudatukat.
E görög rétegből mintegy 60 fő a dicsőséges 1848-49. évi magyar szabadságharc honvédseregében tisztként harcolt: ez mutatja e magyarországi görög közösség hazaszeretetét.
Bona Gábornak a magyar szabadságharc tisztkarát bemutató kiváló könyveiben (Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Bp., 2000.; Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban Bp., 1998.; Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988., és ezek újabb kiadásaiban) remek összegzések olvashatóak e görög eredetű tisztek harctéri bátorságáról.

VI. Zárógondolat

Magyar szívű görögség a Trianon utáni Magyarországon. Fontos rögzíteni, hogy a magyarországi görögök sem a szerb egyházi joghatóságot, sem pedig a román joghatóságot nem kívánták elfogadni az évszázadokon átívelő magyarországi történetük során: a magyarországi görögök minden egyházi föllépése a konstantinápolyi joghatóság megvallása jegyében történt (főként Trianon után). **Fél évszázada a Magyarországra áttelepült 17-19. századi görögországi makedovlachok tekintetében teljesen megalapozatlanul és félreértelmezésre okot adó módon használt „*macedoromán*" szóhasználat a magyarországi görögök évszázados története elemzése kapcsán történelmietlen és valótlan. Ez a valótlanság legnyilvánvalóbban a Trianon utáni helyzet föltárása során válik világossá: a magyarországi görögök hazafisága már 1848-1849-ben megmutatkozott, amikor 60 közülük honvédtisztként harcolt a magyar szabadságért (jellemzően a Délvidéken); majd a XIX. század utolsó harmadától a görög alapítású ortodox egyházközségeikben védték évtizedeken át saját görög különállásukat létszámarányuk csökkenése ellenére számos városban (pl. Brassó, Hódmezővásárhely, Szentes). A helyes szóhasználat a görög mellett a makedovlach, hiszen számos makedóniai görög érkezett Magyarországra. „*Macedoromán*"-ként utólag megnevezni a 17-19. századi magyarországi görögöket és makedovlachokat abszurd és mesterségesen kierőszakolt utólagos szóhasználat: a 20-21. századi értelemben használt „*macedoromán*"-fogalom semmiféle értelemben nem fejezi ki a régi magyarországi görögök körébe tartozó makedovlachok görög identitású közösségi létét, családtörténetét, és Magyarország iránt érzett hazaszeretetüket! Ez Trianon után a legnyilvánvalóbb módon fejeződött ki minden görög alapítású egyházközségben, és a régi magyarországi görög és makedovlach családok görög eredettudatát őrző 20. századi leszármazottaik sorstörténetében!**
A Trianon utáni magyarországi görögkeleti egyházi élet tekintetében alapvetően az jelentette a

fő gondot, hogy 1918-ban két metropoliája volt Magyarországnak: a szerb karlócai és a nagyszebeni szerb. Ugyanis az 1868. évi IX. törvénycikk 3. §-a szerint a magyarországi görögkeleti egyház egysége mellett közigazgatásilag elfogadta a két (szerb és román) egyháztartomány létét. A nevezetes miskolci görög pap, Popovics Konstantin, a miskolci görögkeleti magyar egyházközség lelkésze ennek okán írta azt, hogy a „*trianoni gyászos béke bekövetkezése után a csonka-magyarországi görög alapítású görög keleti egyházközségek egymás után törvényesen magyar görögkeleti egyházközségekké alakultak át*". (20)

Hivatkozott források:

(1) Takáts Sándor: Könyvismertető. Debrecen a török uralom végén. A város háztartása 1662-1692. Írta Zoltai Lajos. Bp., 1905. In.: Századok 1905. 471.

(2) Vasárnapi Ujság. 1888. augusztus 12. XXXV. évfolyam. 33. szám. 548.

(3) A Magyar Társadalom Lexikonja. Bp., 1932. 536.

(4) Dr. Diószegi György Antal: A pesti görögök tevékenysége a lengyel menekültek megsegítéséért (1939-1944). (Kézirat.)

(5) Pest-budai kávéházak – Kávé és mesterség 1535-1935 Művelődéstörténeti tanulmány I. kötet írták Bevilaqua Borsody Béla – Mazsáry Béla Bp., 1935. 55.

(6) Sasvári László – Diószegi György: Görögök névhasználata az első diaszpórában (család- és helytörténeti adalékok tükrében). In.: A Tiszántúli Történész Társaság Közleményei 2. Debrecen, 2007. 23.

(7) Oláh Tamás sátoraljaújhelyi levéltáros segítő közreműködése révén kerültek elő ezek az anyakönyvek 2008 augusztusában a görög katolikus anyakönyvek közül.; Diószegi György Antal — Diószegi Krisztina: A magyarországi Papadémoszakta … (1658-1963). Budapest, 2009. 152 oldal. ISBN 978-963-06-6863-7. 350 számozott példányban készült, kétnyelvű kiadás (görög nyelvre fordította Stefopoulos Vasilis.)

(8) Hegyvidéki históriák. Hantokkal írt történelem. A Hegyvidék temetőinek története. Bp., 2007. 22.

(9) Varga Ferencné: A Kerepesi temető. Bp., 2003. 10.

(10) Füves Ödön: In.: . 165.

(11) Papp Izabella: Görög kereskedők a Jászkunságban. In.: A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 6. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária Szolnok, 2004. 316-325.)

(12) 443.

(13) Leveles Erzsébet: A 800 éves Miskolc. 1000-től 1878-ig. In.: Magyar városok monográfiája. Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyesített vármegyebeli községek. Szerkesztették Dr. Halmay Béla és Leszik Andor. Bp., 1929. 76.

(14) Füves Ödön: A ráckevei görögök nyomában. In.: Antik Tanulmányok VI/l-2. (Különnyomat 1959.) 120-122.

(15) Bihari József - Füves Ödön: Az egri görög sírfeliratok és könyvek. Az Egri Pedagógiai Főiskola füzetei. 132. Különnyomat a Főiskola Évkönyvének V. kötetéből. Eger, 1959. 250.

(16) Füves Ödön: Görögök Zala megyében. In.: A nagykanizsai Thúry György Múzeum Jubileumi Évkönyve. Nagykanizsa 1972. 298. (A szerző jegyzetben közli, hogy értesülése szerint a sírkövek a katolikus temető sírkőtárában vannak; egyébként e sírfeliratokat két írásában is publikálta.)

(17) Dr. Diószegi György Antal: Adalékok a békési görögök 17-19. századi történetéhez. In.: A Tiszántúli Történész Társaság Közleményei. 7. Különszám. Fejezetek Békés megye múltjából. Debrecen, 2010. 75.; Dr. Diószegi György Antal: Békés görög alapítású temploma: síremlékei, ikonosztáza, oltárasztala. In.: Görög örökség. A görög ortodox diaszpóra Magyarországon a XVII–XIX. században. Budapesti Történeti Múzeum 2009. április 2 – július 5., Kozani (Görögország) 2010. április 14 – június 5., Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2010. június 19 – augusztus 23. A Jósa András Múzeum képzőművészeti katalógusai. 58. szám. Szerkesztette Ulrich Attila. CD. Nyíregyháza, 2010. 154.

(18) Dr. Diószegi György Antal: Tisztelgő koszorúzás Miskolcon és emlékek Gyöngyösön a hellén műveltség jegyében. In.: Ellinizmos. Magyarországi Görögök Országos Önkormányzatának kiadványa. 2009 novemberi szám 16. (fényképpel)

(19) Dr. Sasvári László - Dr. Diószegi György Antal: Görög alapítású egyházközségek Trianon után. Adalékok az ortodoxia történetéhez. Magyarországon (1920-1949 között) különös tekintettel a régi magyarországi görögök által alapított egyházközségek sorsára. Budapest, 2010. 20.

(20) „*XPONIKA*" Évkönyv a Hittudományi Főiskola 1943/44. tanévi III. évi működéséről. Szerkesztette Berki Feriz a főiskola igazgatója. A Budapesti Görög Keleti Hittudományi Főiskola Kiadványai. VIII. Bp., 1944. 192.

Dr. Diószegi György Antal

Emlékőrző kiállítások a régi magyarországi görögökről

A **Budapesti Történeti Múzeumban** a magyarországi görögség több évszázados értékteremtő voltát ékesen mutatta be egy különleges tárlat a Budai Várban. A görögség a 15. század közepét követő öt évszázadon át (egy adott korszakban is csak többnyire pár ezres létszáma ellenére) sokrétű és értékteremtő módon volt jelen Magyarország gazdaság- és művelődéstörténetében. A hazai görögség kutatói e nemzetiség történetében két korszakot különböztetnek meg: az első és a második diaszpórát. Az első görög diaszpóra a török hódítás következményeként jött létre. 1453-ban a törökök elfoglalták Bizáncot: ezután sok görög ortodox érkezett Magyarországra.

„*Görög örökség. A görög ortodox diaszpóra Magyarországon a XVII-XIX. században.*" címmel a Budapesti Történeti Múzeumban 2009. április 2-án kiállítás nyílt meg az első magyarországi görög diaszpóra gazdaság- és szellemtörténeti teljesítményét rendkívül széles spektrumban érzékeltette (szeptember 2-ig volt látható ez az egyedülálló időszaki kiállítás).

A Budapesti Görög Alapítású Magyar Orthodox Egyházközség szervezői tevékenysége; valamint „*A Görög Kultúráért Alapítvány*" kutatói közreműködése eredményeként; és legfőként a Budapesti Történeti Múzeum szakavatott és cselekvő segítsége keretében, Bodó Sándor igazgató úr és Vecsey Ádám régész, osztályvezető nagyszerű szakértői munkájával valósult meg e tárlat (melyről igen gazdag képanyagú katalógus is készült).

Fontos hidat képzett a fenti kiállítás történeti megközelítése elősegítésével a Raptisz Gyűjtemény által biztosított tablósor: például e tablóképeken láthatóak a nagyközönség számára a 18-19. századi magyarországi görög templomok, görög sírok, és a magyar nemességet szerző görögök kastélyainak festményei.

A kiállítás legrégebbi okirata II. Rákóczi Ferenc 1708. évi védlevele a kecskeméti görög kereskedők számára: oltalomlevele nagyon értékes okirat ebből a korból, mivel igazolja széles látókörű államférfiúi minőségét, hiszen a görögök 17-19. századi gazdaságtörténete kimagasló jelentőségű eredményeket jelentett Magyarország számára.

A kecskeméti görög közösség tekintetében különösen így volt, hiszen az egyik üvegtárlóban látható a kecskeméti görög közösség 1828. évi köszönőlevele Kecskemét városának tanácsához, mivel a város vezetése segítséget nyújtott a görög templom elkészüléséhez.

Az első magyarországi görög diaszpóra számára a vallás és az egyház fontos keretet jelentett görög identitásuk megőrzésében: Magyarországon 35 görög templomot építettek (Balassagyarmat, Békés, Diószeg, Gyöngyös, Karcag, Kecskemét, Léva, Miskolc, Nagykanizsa, Nagyvárad, Nagyszombat, Nagyszeben, Pest, Sopron, Szentes, Tokaj, Ungvár, Vác és Zimony), és 17 görög nyelvű iskolákat alapítottak. A diaszpórában élők számára a görög vallás és az anyanyelv megőrzése jelentette a zálogát nemzeti önazonosságuk megtartásának.

A kor legfontosabb magyarországi görög püspöke a Kozaniban született görög, Dioniszoisz Papajannuszisz volt, akinek több sajátkezű görög irata is látható az üvegtárlókban: 1790-1828 között budai ortodox püspökként szolgálta híveit (Budán háza volt, melyben kápolna is működött), minden templomot ő szentelt föl.

A kiállítás egyházi részében kiemelném az ott látható ikonokat: nagyon szépek, és látványosak, fontos részei a kiállításnak. A falon sorban elhelyezett ikonok jellemzően ünnepi ikonok, másként csókolós ikonok: állványra helyezik el a görög templomban, és a hívők csókkal fejezik ki vallásos érzületüket. Az ikonok leginkább úgy kerültek a helyi görög templomba, hogy a kereskedelmi útjáról visszatérő görög kereskedő ajándékba hozta a görög egyházközség, a templom részére, egyben hálát Istennek adva a szerencsés visszatérésért. Egy értékes szentföldi ikon is látható 1796-ból: Jézus élete, Szent György és Szent Demeter látható ezen az igen látványos ikonon.

Az üveg tárlókban görög liturgikus könyvek igazolják a magyarországi görögök nyelvőrzésének, hitőrzésének, műveltségőrző mivoltát. Fontos kiemelni egy görög kereskedő, Stériady Teodor magyar nyelvű liturgikus könyvét 1802-ből, mely napjainkban is

használatban van a magyar ortodox templomokban, így a budapesti Váci utcai kápolnában. E könyv a liturgia olvasmányait tartalmazza, de magyarázatok is vannak benne: ez utóbbi arra utal, hogy nem kizárólagosan templomi használatra, hanem olvasása révén a családon belüli vallásos élet gyakorlásának céljaira is szánta.

A magyarországi görögök legfőbb összetartó ereje a vallás volt: nagyon komolyan vették az ortodoxiát, a keresztény tanítást. A kegyesség megmutatkozott adományozó kedvükben éppen úgy, mint végrendelkezési szokásaikban. A adományozó kedv a reformkori görögök egyik legfőbb jellemzője volt: a Sina-, Duka-, Nákó-, Hatsimihail-, Takiadzisz/Takácsy-családok jelentős szerepet vállaltak a Lánchíd, a Magyar Tudományos Akadémia, a hazafiságot megtestesítő Ludovika, valamint a közlekedésfejlesztést célzó Duna Gőzhajózási Társaság létrejöttében. Az ezeket ábrázoló faliképek jól láttatják ezt a látogatók részére. A Sina-család gazdagsága és adományozó kedve Magyarországon és Görögországban egyaránt maradandó intézmények létrejöttét eredményezték. Kiemelt szerepe volt a Sina-családot érintő kiállítási tárgyaknak, hiszen az emberek e családot ismerik.

Zavirász György (1744-1804) neve közismert: görög nyelven írott kézirata, értekezése a Magyar Szent Koronáról igazi kuriózum, melyet érdemes lenne egy kétnyelvű könyvben közkinccsé tenni Magyarországon és Görögországban egyaránt.

Boráros János (1756-1834) festménye igen jelentős alkotás: görög őse, Vorarosz 200 évvel korábban érkezett görög földről Győrbe, ahol görög közösség vezetője lett, majd a 18. században már Pesten telepedtek meg. Boráros János 1790-1807 között főbíróként tevékenykedett; és a francia háborúk idején a pesti polgárőrség ezredese is volt. Jelentékeny vagyonát jótékony célokra hagyta hátra.

Argenti Döme (1809–1893) váci orvos, 1848-as nemzetőr orvos festménye is látható (az üvegtárlóban pedig homeopátiás könyve, gyógyszertékája, és névjegykártyája).

Látható két Haris-okirat: Haris Sándor görög főkonzul aláírásával az első görög útlevél kiadása, és Haris Pál (?-1902) görög főkonzul meghívója (utóbbi a Haris Alapítvány alapítójaként a fiatalok görög tárgyú tanulmányait támogatta).

A leglátványosabb historizáló karakterű, egész alakos festmény egyértelműen az, ami az 1821. évi görög felkelés megindításában fontos történelmi szerepet vállaló Ypszilanti Sándor herceget díszruhában és fegyverrel ábrázolja: igazi kuriózum, hiszen egy pesti görög festő, Laccataris Demeter (Bécs, 1798-1864., Pest) alkotása, aki személyesen is találkozott a szabadsághőssel (édesapja a báró Sina-család alkalmazottja volt).

A magyarországi művészettörténet által legelismertebb magyarországi görög festő, Sterio Károly (1821-1862) kőrajzoló és életképfestő több alkotása is látható a kiállításon.

Az első diaszpóra fénykora a 18. század volt: leszármazottaik a 20. század első felében még őrizték őseik eredettudatát, hiszen a nagycsaládi emlékezés révén kötődtek őseikhez; sőt, néhány család napjainkig megőrizte ortodox vallását.

Az utóbbi években egyre nagyobb érdeklődés tapasztalható az egykor Magyarországon élt első diaszpóra 17-19. századi görögségének műveltségbeli szerepére: e kiállítás méltón igazolja a magyarság évezredes befogadó voltát, és az ezzel élni tudó görög közösség gazdasági értékteremtő képességét, mely együttműködés alapján teremtődött meg városainkban a 19. század első felének nemzeti érzésű reformkori polgárvilága.

Kozani gazdag (helytörténeti, néprajzi, természettudományi és történelmi) kiállítási anyagot bemutató városi múzeumában 2010. április 14-én egy igen jelentős, magyarországi görög vonatkozású időszaki kiállítás nyílt meg „*Görög örökség. A görög ortodox diaszpóra Magyarországon a XVII-XIX. században.*” címmel, mely tulajdonképpen az egy évvel korábbi, a Budapesti Történeti Múzeumban megrendezett egyedülálló időszaki kiállítás nemzetközi porondra lépését jelentette.

A görögországi Kozániból (és térségéből) a korábbi századokban nagyszámban vándoroltak Magyarországra a törökök által elnyomott görög lakosok, és találtak biztonságra és megélhetésre a befogadó lelkületű Magyarországon: ez oly köztudott e városban, hogy ma is mély és őszinte rokonszenvvel vannak az itt élő görögök a magyarok iránt. E város több műemléke a Magyarországról hazaküldött pénzen épült meg, és a mintegy 8.000 muzeális kötetet számláló értékű könyvtára (jórészt) a régi magyarországi görögök ajándékaként jöhetett létre.

Az első magyarországi görög diaszpóra gazdaság- és művelődéstörténeti értékeit igen kiválóan érzékeltető tárlat majd két órás megnyitó ünnepség után vált láthatóvá a nagyközönség előtt: a kiállítás megnyitójára a mintegy 120 megjelent érdeklődő jelenlétében került sor. Üdvözlő beszédeket mondott „*Kozani és Servia*” metropolitája, a görögországi magyar nagykövet, a térség prefektusa, a régió jelentős politikai vezetői, Bodó Sándor igazgató úr és Kozani polgár-

mestere is, aki említést tett a 17. század első felében „*Tá Servia*" városából Tokajba áttelepülő Papademos Charis/Szerviczky-családról.

Nagy sikert aratott az 1821. évi görög felkelés megindításában meghatározó szerepet vállaló Ypsilanti Sándori herceget díszruhában és fegyverrel ábrázoló nagy méretű olajfestmény: egy pesti görög festő, Laccataris Demeter (Bécs, 1798-1864., Pest) alkotása, aki személyesen is találkozott a görög szabadsághőssel.

Az alábbi közlemény is érzékelteti, hogy a görög szabadságharc idején a magyar közvélemény egyöntetűen a görögök mellé állt! A történelmi tudat ápolása minden nemzedék méltó tapasztalatőrző feladata: az évszázadokon (sokszor évezredeken) átívelő, a méltó eseményekre és folyamatokra való (a megemlékezések révén) nemzedékről nemzedékre újra megélt és átörökített múltbeli sorsközösségi élmények az igazi kapcsok az emberek és az országok között! (Az alábbiakban a magyar-görög kapcsolatok vonatkozásában néhány 20. századi MTI híradást is beillesztek ennek igazolására.)

A „*Chroniques Heleniques francianyelvű görög lap 1824. március 12-i számának egyik cikkét, amely beszámolt arról, hogy a magyar nemzet nagy lelkesedéssel fogadta a görög szabadságharc sikereiről érkező híreket és hogy Festetich László gróf lelkes beszédet mondott a magyar parlamentben Görögország mellett. Megállapítja a cikk írója azt is, hogy a görög szabadságharcban sok magyar is részt vett, de közülük egyetlen egynek a nevét sem jegyezték fel. Kívánatosnak tartaná, ha a görögországi jubileumi ünnepségeket előkészítő bizottság a görög levéltárakban kutatásokat végezne a görög szabadságharc magyar hősei neveinek megállapítása érdekében.*" (MTI 1930. március 1.)

Az igaz múlt tovább él a jelenben és jövőben: a következő híradás ezt igen méltón igazolja. „*Athénben a napokban ment végbe a Görög-Magyar Kulturális Liga által az 1821-1829. évi görög szabadságharcban elesett magyar önkéntesek emlékére emelt emlékmű leleplezése.*" Az ünnepélyes leleplezésen a görög kormányt a hadügyminiszter képviselte, és az athéni polgármester is mondott üdvözlő beszédet: a korabeli görög lapok méltatták ezt a méltó megemlékezést. A „*Proia*" szerint „*Görögországot a barátság oly szálai fűzik Magyarországhoz, melyek a középkorig nyúlnak vissza. Mikor a görögök elhatározták szabadságuk kivívását, a magyar nép fiai siettek vérüket ajánlani fel Görögországnak és megszentelni a görög-magyar barátságot.*" Az „*Eleftheron*" azt írta, hogy ez „*az emlékmű a görögbarát magyarok emlékoszlopa*". A „*Vradini*" kiemelte, hogy „*Európa szívében él egy nép, melynek vitalitása és szabadságszeretete példa nélkül áll a világban, s melynek gyermekei érdek nélkül harcoltak és estek el a görög szabadságért*". (MTI 1931. május 8.)

A fenti sorok szívet melengetőek, és egyben méltó módon emlékeznek meg a magyarság szabadságszerető és önzetlenül hősies lelkivilágáról!

Erről a dicsőséges szabadságharcról a magyar szívű magyarországi görögök sem feledkeztek meg: „*A görög állam függetlenségének 100. évfordulója alkalmából a budapesti görög követség március 25-én délelőtt 11 órakor a Petőfi-téri görög keleti templomban görög nyelvű istentiszteletet tart. Az istentiszteleten a budapesti görög követség testületileg jelenik meg és részt vesznek rajta a görög kolónia tagjai is.*" (MTI 1930. március 24.)

A 19. századi Hariseion Alapítvány pedig igen fontos műveltségi kapcsolatépítést jelentett a magyar-görög kapcsolatrendszerben!

„*A boldogult Harissis Pál volt budapesti görög konzul, aki 1902-ben meghalt, egész vagyonát a* „Harisseion alap" *címen a magyar kormányra hagyta azzal a rendeltetéssel, hogy a haszonélvezetre jogosult özvegyének halála után fordítsák az alapítvány jövedelmét görög tanulmányi célokra.*" „*Harissis özvegyének halála után Klebelsberg Kunó gróf közoktatási miniszter megállapodásra jutott a görög kormánnyal az alapítvány felhasználása kérdésében. A jövedelem háromnegyed részét a Harissis szülővárosából, a makedóniai Kozaniból való diákok tanulmányainak támogatására a görög kormány rendelkezésére bocsátják, egynegyed részét pedig a magyar állampolgárok, tanárok és diákok görögországi tanulmányútjaira és elsősorban Görögországgal kapcsolatos tanulmányaira fordítják.*" (MTI 1929. március 6.)

Gróf Klebelsberg Kuno (1875-1932) kiemelkedő kultúr- és tudománypolitikus volt, aki kultuszminiszterként 1922 és 1931 között a külföldi ösztöndíjak rendszerét is megszervezte: kiemelten kezelte a magyarországi görög iskolai nyelvoktatás ügyét az 1920-as években, és sokat tett a magyar-görög kultúrdiplomácia területén a kapcsolatok fejlesztéséért: a görögök háláját jól mutatja, hogy az 1930-as években Kozániban utcát neveztek el a nagy magyar közoktatási miniszterről.

Az 1931-32. tanévre a Hariseion Alapítványból tanulmányi ösztöndíjat kapott a pesti görög Tialios Fülöp görögkeleti kántortanító és Popovics Pál joghallgató. (MTI 1931. szeptember 6.) A Tialios-családról szintén utcát és közteret neveztek el Kozaniban!

Ha már az utcaneveknél tartunk! A kor legfontosabb

magyarországi görög püspöke a kozani születésű görög, Dionüszoisz Papajannuszisz volt, aki 1790-1828 között budai ortodox püspökként szolgálta híveit, és minden magyarországi görög alapítású ortodox templomot ő szentelt föl: Kozaniban a „*Dionüsziosz Papajannuszisz budai püspök utca*" arról tanúskodik, hogy e városban napjainkban is élénken őrzik a régi magyarországi görögök legjelentősebb ortodox püspök emlékét.

De létezik Kozaniban Takiadzisz-utca is: e név nem ismeretlen a régi pesti görög kereskedők körében, hiszen az egyik legjelentősebb volt közülük Takiadzisz/Takátsy Konstantin, aki 1820-ban halt meg.

Az igen jelentős Szacelláryak is innen származtak: Kozani városi múzeumának legfelső emeletén láthatóak az a 18-19. század fordulójáról származó az itteni Sacelláry-házból származó igen díszes bútorok, a szobabelsőt ékesítő szőnyegek, szőttesek, értékes háztartási eszközök, és a korabeli fegyverek is.

Fontos itt megjegyeznünk, hogy a Sacelláry-család Magyarországon több jelentős személyiséget is adott. Egyikük Sacelláry Pál, aki a „*Régi házak, elfakult írások. Rajzok a magyar múltból.*" (Bp., 1926. 18. o.) címet viselő könyvében a korabeli pesti görög közösség hangján szólalt meg, amikor arról írt: „*... reméljük, hogy az új Görög-udvar át fogja venni a réginek tradícióit s továbbra is az összetartásnak s a magyar hazafiságnak fellegvára lesz*".

A magyar szívűvé lett magyarországi görögök fontos szerepet játszottak a két világháború közötti Magyarország és Görögország kapcsolatépítésében: jó példa erre, amikor „*Sacelláry György udvari tanácsos, a magyar-görög kereskedelmi kamara elnökének vezetésével a görög kolónia számos tagja*" fogadta a Magyarországra látogató görög állami küldöttséget. (MTI 1929. október 4.)

E sorok jól érzékeltetik a magyar haza iránt érzett szabadszellemű, rendíthetetlen és sokrétű hazafiságot, melyet a régi görög eredetű családok sarjai éreztek a magyar haza haladásának elősegítéséért!

„*A Lánchíd alapkőletétele*" című Barabás Miklós (1810-1898) festmény is fölkeltette a Kozaniban megnyílt kiállítást megtekintő görögök figyelmét.

Gróf Széchenyi István „*álma volt a Buda és Pest között építendő állóhíd*": áldozatos munkája révén fogadta el az országgyűlés a hídépítést elrendelő 1836. évi XXVI. törvényt. E törvény alapján „*csupán megfelelő vállalkozót kellett találni*": „*Ez a vállalkozó a báró Sina György elnöklete alatt álló Lánchíd R.t.*" volt. (Magyar Országos Tudósító 1941. november 26.)

A régi magyarországi görögök értékteremtő és közéleti tevékenysége, adományozó kedve, hazafias kiállása méltó a megemlékezésre, különös tekintettel arra, hogy egyidejűleg ragaszkodtak görög közösségükhöz, és ezzel együtt minden ténykedésük a magyar haza üdvét szolgálta!

2012-ben lesz 100 esztendeje, hogy Kozani visszanyerte függetlenségét: ez a 17. század közepén alapított görög város büszke a térség történelmére, és a centenáriumra konferenciát is szerveznek, melynek egyik fő iránya a Kozaniból, és a környék nagy múltú városaiból („*Tá Servia*", Veria stb.) a 17-19. században Magyarországra áttelepülő görög családok történeti bemutatása lesz!

Nyíregyházán, a Jósa András Múzeumban 2010. június 19-én (a „*Múzeumok Éjszakája*" országos programsorozat keretében) került sor a *„Görög örökség Magyarországon"* című kiállítás megnyitójára: Ulrich Attila osztályvezető bevezető gondolatait követően a Görög-Ciprusi-Magyar Baráti társaság Egyesület Igazgatótanácsának tagja, Vasilis Stamatopoulos röviden értékelte a kiállítás művelődéstörténeti szerepét a magyar-görög kapcsolatokban. Ulrich Attila ragyogóan megszervezett kiállítása Nyíregyházán igazi közönségsikert is aratott!

A 17-19. századi magyarországi görögök története összefüggéseinek, értékteremtő jellegének bemutatására én kaptam lehetőséget: az Árpád-kortól kezdve a Hunyadiak korán átívelő megnyitóbeszédemben a magyar-görög kapcsolatrendszer színes voltára világítottam rá, majd pedig a 17-19. század magyarországi görög kereskedővilág fontosabb pontjait elemeztem. Nyíregyházán 1745-ben Lázár Demeter görög bérlő neve merült fel egy jogvita kapcsán; és egy másik nyíregyházi görög, Batiztuta Jakab személye is tudott e korból.

Nyíregyháza görög vonatkozásain túl kiemelt szerepet kapott e bemutatásban (közelsége okán is) a tokaji görög egyházközség 1658-tól dokumentált története. A hegyaljai görögök közösségtörténetének vizsgálata kapcsán igen fontos körülmény az, hogy a 17. század közepén már működtek görög papok Tokajban az Athos-hegy kolostorából, akik leveleztek is görög földön élő szerzetestársaikkal.

A görög földön lévő Servia városából érkező Papademos Charis/Szerviczky-család tagjai 1658-tól kezdve (300 éven át) folyamatosan és meghatározó módon jelen voltak Hegyalján, Tokajban, majd Nyíregyháza térségében is. E tokaji görög család több szálon kötődött a vármegyéhez: az 1802. május 21-én Bécsben kelt armálisuk szöveges indokolása ugyanis azt is igazolja, hogy idősebb Szerviczky György (1770-1833) tokaji görög Szabolcs vármegye nemesi

felkelőinek rezet adott át, és különféle uradalmi jövedelmeiből pénzt is adományozott a magyar hadviselés céljaira.

A tokaji görög Szerviczkyek fontos nyomai találhatóak meg napjainkban Nyíregyházán: régi tokaji görög emlékek találhatóak meg e városban. Nyíregyháza magyar ortodox templomának díszei a tokaji görög templom számára készített tokaji ikonok (Szerviczky- és Kalona-ikonok). Nyíregyháza ortodox temploma ikonosztázának jobb oldali ajtóját díszítő, Szent István fődiakónust ábrázoló 1838-ban megfestett ikon (alul görög nyelvű fölirattal az adományozó nevével): a tokaji görög ifjabb Szerviczky György (1811-1875) készíttette Tokaj görög temploma részére (innen került Nyíregyházára).

A kiállítás egyik legfontosabb tárgyi emléke volt a tokaji görög templom harangja: a tokaji görög Szent Miklós templom már az 1780-as évek elején állhatott, harangját Egerben öntötték 1790-ben (temetőjük is e templom körül lehetett). A templom vörösmárvány oltárát 1804-ben emeltette a maga és családja emlékezetére a görög nyelvű felirat szerint idősebb charisi Szerviczky György földbirtokos: e vörös márvány oltár alapja ma Nyíregyháza ortodox templomában található (az oltár többi részét az 1950-es években Tokaj város tanácsa döntése értelmében emléktáblák készítésére használták fel alapanyagként).

Számos értékes ikon, festmény, eredeti irat, kegytárgy, könyv került bemutatásra a fenti kiállításon: a múzeum történetében rekordszámú látogató tekintette meg e görög tárlatot ezen az éjszakán, és a következő hetekben.

Görögországban három városban került bemutatásra a 17-19. századi magyarországi görögök tárgyi és műveltségi öröksége: **Thesszaloniki Művészeti Képtárában** (2010. szeptember 1-december 12.), **Patrasz Új Régészeti Múzeumában** (2010. december 16-2011. március 12.), **Athén Nemzeti Történeti Múzeumában** (2011. március 1-június 15.).

A görögországi kiállítások során nagy hangsúly helyeződött a fenti tárgyak bemutatásán túl a magyarországi görögök tudományos és művészeti szerepének bemutatására. Magyarország városainak, és Budapest számos kerülete jelenének és történetének számos olyan momentuma van, melynek révén a magyar és a görög kapcsolatrendszer igen érzékletesen bemutatható.

Kiemelném a művelt, tudós magyarországi görögök sorából dr. Margó Tivadar (1816–1896) tudós személyét: az ő emléktáblájának felavatására 2010 szeptemberében került sor a XVIII. kerületi Margó Tivadar utca 170. szám alatti ház falán. Az emléktábla bronztondója a második magyarországi görög diaszpóra jeles képzőművészének, Sztefanou Sztefanosznak az alkotása. A magyarországi görögök 20. századi legnagyobb kutatója volt dr. Füves Ödön, aki arról is írt egyik írásában, hogy e neves tudós makedóniai görög családból származott. Görög kereskedő őse, Margó György 1775-ben görög nyelven tette le a hűségeskü t Székesfehérvárott. Dédunokája, Margó Tivadar zoológus, orvosprofesszor a darwinizmus jelentős magyarországi úttörője volt. Az 1848-1849-es magyar szabadságharcban honvédorvosként vett részt a haza védelmében. Abban is úttörő volt, hogy 1861-től ő kezdte el a magyarnyelvű előadások megtartását az egyetemen. Rendes tagja lett az Erdély–részi Közművelődési Egyesületnek és a Kárpát–Egyesületnek. 1890-ben alapítványt tett tudományos pályamunkák támogatása céljából. Orvosprofesszorként lett a Tudományos Akadémia tagja. Margó Tivadar élete utolsó 20 évét pusztaszentlőrinci házában töltötte. Pestszentlőrincen halt meg 1896. szeptember 5-én: annak jegyében élt, melyet úgy is összefoglalhatnánk, hogy a tudás igazi értelme az erkölcsi élet teljességére való törekvés! Itt érdemes fölemlegetni a miskolci születésű görög Pompéry János (1819–1884) személyét, aki szintén 48-as tiszt volt, majd pedig az Akadémia levelező tagja lett. Margó Tivadarra szintén igazak azok a sorok, melyeket 1884-ben a Pesti Napló Pompéryről írt: „*A görögöknél a barátság nagyobb kultusz, mint a szerelem. A magyarnál talán a szerelem a nagyobb. Pompéryben a görög és a magyar állandó és szerencsés egyensúlyban állott; kivéve egyet: a hazaszeretetet. Ebben kizárólag magyar volt; híven és rendületlenül!*”.

A görögországi kiállítások egyik fő újdonsága volt Manno Miltiades (, 1879. március 3.– 1935. február 16., Budapest) jelentős művészi értéket képviselő plakátjainak bemutatása: reklámlapjai kifejezőek, hatásosak, és komoly éreklődést váltottak ki a görög látogatók körében. Manno Miltiades magyarországi görög családban született. Kiváló lovas, sportoló, grafikus, festő- és szobrászművész, versfaragó kora különleges egyénisége volt. Számos sportág kiemelkedő teljesítményű képviselőjeként közismert. Úszásban, futásban, válogatott evezősként, atlétaként, labdarúgóként, kerékpárosként, síelőként komoly, több esetben nemzetközi sikereket ért el. A gyorskorcsolyázásnak is egyik első csúcstartója lett. Részt vett az első magyar gyorskorcsolyázó bajnokságon 1900-ban. 1909-ig négyszer nyerte el a „*Nemzeti Bajnok*” címet. Eredményei okán már 1903-ban a magyar színeket képviselte a norvégiai Európa-bajnokságon

Krisztiániában (Oslo): második helyezést ért el. A szentpétervári világbajnokságon 500 méteren pedig bronzérmet nyert. 1905-ben Davosban a gyorskorcsolyázó Európa-bajnokságon ismét ezüstérmet nyert. 1908-ban az egyik hazai versenyen elért eredményével mai napig megtalálható a Magyar Gyorskorcsolyázók Örökranglistáján. Evezősként egyesben 1901-ben megnyerte Bécsben a Silberer Viktor által kitűzött aranyérmet is, és a hozzá tartozó művészi kivitelű vándordíjat a Duna-bajnokság skiff versenyében (ekkor legyőzte a Duna bajnokságának versenyében addig háromszori győztes Höllert Vilmost, és Nagy Emanuelt, aki az ugyanezen évi bécsi tavaszi regattán, a skiff-verseny győztese volt). 1912-ben Stockholmban az olimpián a magyar evezős-nyolcas tagja volt. Fizikai képességei harmóniában voltak lelki és szellemi adottságaival: ezt huszártisztként is igazolta az első világháborúban. Az 1. honvéd huszárezred tisztjeként többször megsebesült: ez történt a galíciai csatában is. Manno Miltiades egyik katonai domborműves emléktábláját Debrecenben, a Megyeháza kapualj bal oldalán (Piac utca 54.) helyezték el 1932-ben: a „*Volt cs. és kir. 16. huszárezred emlékére*" címet viselő I. világháborús (1x1,5 m méretű bronzból készült dombormű) emlékműve ma is értékes köztéri emlékmű. Harctéri sebesüléseiből felépülve visszavonulni kényszerült a versenyzéstől.

Ezt követően rajzművészként és karikatúristaként lett jelentős művésszé! 1905-től Münchenben a Képzőművészeti Akadémián is tanult: a képzőművészet mesterségbeli fogásait magas szinten itt sajátította el. Művészi alkotásainak legkedveltebb témája természetesen a sport volt. Hosszú évtizedeken keresztül tevékenykedett a „*Magyarság*" lap szerkesztőségében: jellegzetes karikatúráiból vidámság áradt. A karikatúra világában „*Manno*" aláírással szignálta rajzait: dolgozott a korabeli élclapok számára. Jó festőként portrékat, egész alakos képeket festett. Egy alkotása Nyíregyháza temetőjében megtalálható. A síremlék bronz domborművén az alábbi fölirat látható: „*1901 Magyar Labdarúgók Szövetsége 1926*". Készítője az aláírás alapján: Manno. E domborművön látható még a háttérben Nagy-Magyarország határa és labdarúgók. (A sírban egyébként Hajdú Mihály (1910-1953) nyugszik.)

Manno Miltiades 1932-ben Los Angelesben az olimpia szellemi versenyén érte el hatalmas sikerét: a művészeti versenyek szobrászati kategóriájában „*Birkózók"* című alkotása ezüstérmes lett. Ennek révén Manno Miltiades a szobrászatban is kiemelkedő művésszé lett: szobrai napjainkra már felbecsülhetetlen értékű művészeti alkotások.

A 20. század elején még közudott volt, hogy Magyarország számos városában (sok esetben már 17. századi előzményekkel rendelkező) a 18-19. században meggyökeredzett jelentős görög eredetű polgárvilág létezett. E görög eredetű közösségek 1868-ban így fogalmaztak erről az országgyűléshez írott petíciójukban: ők „*görög néven ismeretesek és azoktól származnak ugyan, és vallásuk a görög keleti vallás, de ők e hon szülöttei, valóságos magyarok*". E görög eredetű, görög keleti vallású hívek műveltségre, gondolkodásra és érzületre nézve teljesen a művelt magyar társadalom részeként léteztek, és ekként váltak értékteremtő társadalmi csoporttá Magyarországon. A régi magyarországi görögök közéleti tevékenysége, adományozó kedve és vitézi hajlandósága, hazafias kiállása méltó a megemlékezésre, különös tekintettel arra, hogy ragaszkodtak görög ortodox közösségükhöz, és ezzel együtt minden ténykedésük a magyar haza üdvét szolgálta!

A magyarság befogadó lelkülettel adott mindig otthont a hazát kereső betelepülőknek a Kárpát-medencében a Kr. utáni II. évezred egész folyamán is.

Az 1920-as években, Trianon rettenetes diktátuma után a régi magyarországi görög családok (pl. Agorasztó, Duma Cziccó, Sacelláry) fontos gazdaságépítő szerepet vállaltak a Magyarország és Görögország közötti diplomáciai, kulturális, kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok megteremtésében.

Nyíregyháza görög vonatkozásai okán a II. világháborús eseményekre is indokolt utalni: a nyíregyházi huszártisztek közé tartozott a régi miskolci görög családból származó dr. Dadányi Sándor, akit a magyar Hadik András 4. honvéd huszárezrednek a II. világháborúban elesett hősi halott tisztjei között tart számon a történelmi emlékezet. Gyülvészi Dadányi Sándor dr. (Magyarbél, 1900 — 1944. június 27.) tartalékos hadnagy, majd főhadnagy a 4/2. lovasszázad szakaszparancsnokaként vett részt az erdélyi mellett a délvidéki bevonulásokban, valamint a 4. huszárezred 1941-es ukrajnai hadműveleteiben. 1944-ben ugyanezen lovasszázad arcvonalmögötti tisztjeként halt hősi halált Lengyelországban.

A hajdani magyarországi görögök leszármazottai a XX. század első felében még igen erősen őrizték őseik eredettudatát; sőt, néhány család napjainkig megőrizte ortodox vallását is: e görög erdetű ortodox családok közé tartoznak például a miskolci gyökerű Dadányiak is.